మా వూరు మాట్లాడింది

డా॥ సి. నారాయణ రెడ్డి

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
తిలక్ రోడ్డు, హైదరాబాద్

మా ఊరు మాట్లాడింది

డా॥ సి.నారాయణరెడ్డి

ప్రధాన సంపాదకులు
జ్ఞానపీఠ పురస్కార గ్రహీత, పద్మభూషణ్
డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి
అధ్యక్షులు, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

సంపాదకులు
డా॥ జె. చెన్నయ్య
ప్రధాన కార్యదర్శి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

ప్రచురణ

ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు
తిలక్‌రోడ్, ఆబిడ్స్
హైదరాబాద్

MAVOORU MATLADINDI

(Collection of Essays)

By Dr.C.Narayana Reddy

First Published 1980
Second Print 1996
Third Print : March 2015

Pages : 52

Copies : 500

Price : 40/-

For Copies
Andhra Saraswatha Parishat
Tilak Road,
Abids, Hyderabad
Ph : 040-24753724

DTP : Lakshmi Srinivas
9885021639

Printed of
Sai Likhita Printers
Khairatabad, Hyderabad-4.
Ph: 040-65545979

ఈ సంపుటిని గూర్చి

1970లో అనుకుంటాను. తెలంగాణ (కరీంనగరం) మాండలిక భాషలో ఒక ఆరుపాటలు వ్రాశాను. అంతే, ఆ తరువాత నా కలం ఎన్నెన్నో వచనకవితల్ని పలికించింది. ఆరింటితోనే ఆ పాటల రచన ఆగిపోయింది. మరికొన్నేళ్ల తరువాత మా ప్రాంతంలో వాడుకలోవున్న మాండలిక పదాలను తీసుకుని సరదాగా వ్యాసాలు వ్రాయాలనిపించింది. అలా వ్రాసిన ఆరు వ్యాసాలను 'మా వూరు మాట్లాడింది" శీర్షికతో ఈనాడులో ప్రచురించాను. ఈ వ్యాసాలు అప్పుడు పొందిన ఆదరణం దృష్ట్యా ఇప్పుడు ఈ పుస్తకరూపంలో వెలువరిస్తున్నాను.

ఈ సంపుటిలో మొదటిభాగంలో జానపదగీతాల్లోనూ, జానపదుల వ్యవహారంలోనూ వున్న పద్యాలను గూర్చి చర్చించాను. రెండో భాగంలో నేను జానపదగేయ సరళిలో వ్రాసిన పాటల్లోని మాటలను గూర్చి పరిశీలించాను. మొత్తానికి ఈ వ్యాసాలన్నిటిలోనూ పాటల్లోని మాటల మాటున వున్న మాటలను గూర్చి, మాటల వెనకాల మారురూపాల్లో వున్న మాటలను గూర్చి చర్చ వుంది. అయితే ఈ భాషావ్యాకరణ సూత్రాల పరిధిలో గిరగీసుకుని వున్నది కాదు. కొంత శాస్త్రీయంగా, కొంత చమత్కారంగా, కొంత ఛలోక్తికంగా జరిపిన పదపరిశీలన ఇది. అయితే కొత్తగా చెప్పాలన్న కుతూహలం వల్ల కొన్ని ప్రమాదాలు దొర్లినా ఆశ్చర్యం లేదు.

మొదటిభాగంలో ఎన్నెన్నో మాటల మూటల్ని నాకందించిన పసుల పోశమ్మకు ఈ సంపుటిని అంకితం చేస్తున్నాను. ఇంతకూ పసుల పోశమ్మ ఎవరు? కొంత యథార్థం, కొంత కల్పన కలబోసి రూపొందించిన అపురూపమైన పాత్ర.

సి.నారాయణరెడ్డి

జ్ఞానపీఠ అవార్డు గ్రహీత
డాక్టర్ సి. నారాయణరెడ్డి ఎక్స్ ఎం.పి.
ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి., డి.లిట్.
అధ్యక్షులు
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
తిలక్ రోడ్,
హైదరాబాదు-500001.
ఫోన్ : (ఆ) 24753724

Jnanpith Awardee
Dr. C. Narayana Reddy Ex. M.P.
M.A., Ph.D., D.Litt.
PRESIDENT
Andhra Saraswatha Parishath
Tilak Road,
Hyderabad - 500 001.
Phone : (Off.) 24753724

అవతారిక

నిజాం పాలనలో తెలుగు భాషాదీపం కొడిగట్టిన కాలంలో దాని పునరుద్దీపనానికి ఉద్యమించిన మాతృసంస్థ ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు. శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు, శ్రీ కాళోజి నారాయణరావు, శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు, శ్రీ లోకనంది శంకర నారాయణరావు, శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ వంటి సాహితీమూర్తుల ప్రేరణతో పరిషత్తు 1943 మే 26న రూపుదిద్దుకుని ఈ రోజు తెలంగాణలో అగ్రేసర సాహితీ సంస్థగా విశిష్టస్థానం వహించింది. మాన్యమిత్రులు డా॥ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు యావజ్జీవం పరిషత్తు అభివృద్ధికి శ్రమించినారు. పరిషత్తు బహుముఖీన కార్యక్రమాలు చేపట్టి సమర్థంగా నిర్వహిస్తూ అందరి ప్రశంసలందుకుంటున్నది. పరిషత్తు ప్రాథమిక, ప్రవేశ, విశారద తెలుగు పరీక్షలు జరపడంతోపాటు, తెలుగు పండిత శిక్షణ కళాశాలను, ప్రాచ్య కళాశాలను నిర్వహిస్తున్నది. పరిషత్తు ఏర్పాటు చేసే సాహితీ సభలు, సమావేశాలు, ప్రసంగాలు, సదస్సులు, ఉత్సవాలు, చర్చాగోష్ఠులు, పరిణతవాణి ప్రసంగాలు, ప్రసంగాత్మక ప్రదర్శనలు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు మొదలైనవి తెలంగాణ వైశిష్ట్యానికి అద్దం పడుతున్నవి. పరిషత్తు ప్రచురించే గ్రంథాలను సాహితీలోకం అభిమానించి స్వాగతిస్తున్నది. ఇంతవరకు దాదాపు 300 గ్రంథాలను వెలవరించింది.

2013లో పరిషత్తు సప్తతి మహోత్సవాలను ఘనంగా నిర్వహించింది. తెలంగాణ ప్రత్యేకతలోని వివిధ పార్శ్వాలను ఆవిష్కరించే సదస్సులు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు ఏర్పాటయ్యాయి. నిపుణుల ప్రసంగ వ్యాసాలను "వ్యాసగుళుచ్ఛం" పేరుతో పరిషత్తు రెండు భాగాలు వెలువరించింది. వివిధ రంగాలలో తెలంగాణ వైశిష్ట్యాన్ని విశదీకరించే "తెలంగాణలో తెలుగు సాహిత్య వికాసం"పై సదస్సు వంటి కార్యక్రమాలను పరిషత్తు ఏర్పాటు చేసింది.

తెలంగాణ ప్రజల చిరకాల స్వప్నం సాకారమై 2014 జూన్ 2వ తేదీన ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రం ఆవిర్భవించింది. తెలంగాణను సర్వతోముఖంగా అభివృద్ధి చేసేందుకు ప్రభుత్వం, సంస్థలు, ప్రజలు ఉద్యమస్ఫూర్తితో కృషి చేయడం హర్షణీయం. తెలంగాణ భాషా సాహిత్య కళా సంస్కృతుల వికాసాభ్యుదయాల కోసం ఏడు దశాబ్దాలకు పైగా అంకితభావంతో ముందుకు సాగుతున్న ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు బంగారు తెలంగాణ నిర్మాణంలో తన వంతు పాత్రలో భాగంగా విశిష్ట కార్యక్రమాలకు రూపకల్పన చేసి నిర్వహిస్తున్నది. వాటిలో కొన్ని – తెలంగాణ మాండలిక పదాలు – ప్రయోగ వైశిష్ట్యం, ప్రాచీన తెలంగాణ తెలుగు కవుల సాహితీసేవ, తెలంగాణ చిత్రకళ, శిల్పకళల వైభవం, తెలంగాణ గిరిజన భాషా సాహిత్యాలపై సదస్సు, తెలంగాణ కవయిత్రుల, కథయిత్రుల రాష్ట్రస్థాయి సమ్మేళనం.

తెలంగాణ వైభవోన్నతిపై ప్రత్యేక గ్రంథప్రచురణను పరిషత్తు చేపట్టింది. ఈ పరంపరలో ప్రస్తుత గ్రంథం 'మావూరు మాట్లాడింది' అనే నా వ్యాససంపుటి. మా వూరు కరీంనగర్ జిల్లా హనుమాజిపేట గ్రామం. నేను 1970 ప్రాంతంలో తెలంగాణ మాండలిక పదాలతో ఆరుపాటలు రచించినాను. తర్వాత జానపదగీతాలలోను, జానపదుల వ్యవహారాలలోను నేను విన్న కొన్ని మాండలిక పదాలు సేకరించినాను. ఈ పదాలను నా ఆరు పాటలలోని వాటిని చేర్చి అరవైకి పైగా తెలంగాణ మాండలిక పదాలను విశ్లేషిస్తూ, అర్థవివరణతో ఆరు వ్యాసాలు రూపొందించినాను. ఇవి 1980 లో పుస్తక రూపంలో ప్రచురితమయినాయి. నవ తెలంగాణ నిర్మాణం జరుగుతున్న ఈ దశలో తెలంగాణ మాండలికపద వైభవాన్ని ఉదాహరణ ప్రాయంగా చిత్రించే 'మావూరు మాట్లాడింది' వ్యాస సంపుటిని పునర్ముద్రించాలని పరిషత్తు కార్యవర్గం తీర్మానించింది. ఆ ప్రకారం దీనిని పరిషత్తు తిరిగి ప్రచురిస్తున్నది.

పరిషత్తు వెలువరిస్తున్న ఈ గ్రంథం ఎప్పటిలాగే అందరి మన్ననలను పొందగలదని విశ్వసిస్తున్నాను.

హైదరాబాద్
తేది : 24.03.2015

(డా.సి.నారాయణరెడ్డి)
అధ్యక్షులు
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

డా॥ జె. చెన్నయ్య
ప్రధాన కార్యదర్శి
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

తిలక్ రోడ్,
హైదరాబాదు-500001.
ఫోన్ : 040-24753724

ప్రవేశిక

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు నిర్వహిస్తున్న విభిన్నమైన కార్యక్రమాల్లో పుస్తక ప్రచురణ విశిష్టమైంది. పరిషత్తు ప్రచురించిన గ్రంథాల పట్టికను చూస్తే ఎంత గొప్పవైన ప్రచురణలు వచ్చాయో తెలుస్తుంది. పరిషత్తు ఆధ్వర్యంలో తెలుగు పరీక్షల నిర్వహణ, భాషా సాహిత్య సాంస్కృతిక వికాసానికి దోహదం చేసే సదస్సుల నిర్వహణ, పెద్దల పేరిట నిర్వహించే సంస్మరణ ప్రసంగాలు, పరిణతవాణి ప్రసంగ పరంపర కొనసాగుతూ అనుబంధంగా పుస్తక ప్రచురణ జరుగుతున్నది. 2013 సంవత్సరంలో పరిషత్తు అధ్యక్షులు డా. సి.నారాయణరెడ్డి నేతృత్వంలో సప్తతి పూర్తి సందర్భంగా ఏడాది పొడవునా అనేకమైన ప్రత్యేక కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. 'తెలంగాణ తెలుగు సాహిత్య వికాసం', 'తెలంగాణ ప్రాచీన కవుల కవితా ప్రాభవం', 'తెలంగాణ మాండలిక పదాలు-ప్రయోగ రీతులు', 'తెలంగాణ ప్రాచీన నృత్య రీతులు', 'తెలంగాణ గిరిజన భాషా సాహిత్యాలు', 'తెలంగాణ కవయిత్రులు, కథయిత్రుల సమ్మేళనం' వంటి అనేక సదస్సులు, ప్రత్యేక కార్యక్రమాలను నిర్వహించడం జరిగింది. తెలంగాణ ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ఆవిర్భవించిన తరుణంలో తెలంగాణలో సాహిత్య చైతన్యాన్ని పెంపొందించే కృషిలో భాగంగా ఈ కార్యక్రమాలు నిర్వహించాలని పరిషత్తు భావించింది. నవ్య స్ఫూర్తితో ప్రచురణల్ని కూడా వెలువరించాలని నిర్ణయించింది. గత సంవత్సరం పరిణతవాణి ప్రసంగాలతో కూడిన సంపుటి, 'తెలంగాణ సాహిత్య వికాసం', 'వ్యాసగుళుచ్ఛం' రెండు సంపుటాలు ప్రచురించడం జరిగింది. వాటిని పాఠకులు ఆదరించారు.

తెలంగాణ ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ఆవిర్భవించింది. ఈ నూతన యుగోదయవేళ తెలంగాణకు సంబంధించిన వివిధ అంశాలపై ప్రత్యేక అధ్యయనం జరగాలి. ఆ అధ్యయనానికి కావలసిన పఠనసామాగ్రిని సమకూర్చుకోవాలి. ఇప్పటివరకు ఉమ్మడి చరిత్రలో అంతర్భాగంగా వుండి తగినంత ప్రాధాన్యం లభించలేదని ప్రజల్లో వున్న

అసంతృప్తిని పోగొట్టాలి. ఆ దిశగా ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు వెలువరిస్తున్న ఆ ప్రచురణల్లో 'తెలంగాణ సాహిత్యచరిత్ర', 'తెలంగాణ ప్రాచీనకవుల కవితా ప్రాభవం', 'తెలంగాణ మాండలిక పదాలు–కావ్యప్రయోగాలు', 'కుతుబ్‌షాహీల తెలుగు సాహిత్యసేవ', 'మాఊరు మాట్లాడింది', 'తెలంగాణ గిరిజన భాషా సాహిత్యాలు', 'సురవరం ప్రతాపరెడ్డి వ్యాసావళి', 'తెలంగాణ ప్రముఖుల పరిణతవాణి', 'బంజారాల వివాహ ఆచార పద్ధతులు', 'యాభైసంవత్సరాల జ్ఞాపకాలు', 'తెలంగాణ చరిత్ర', 'తెలుగు జానపద సాహిత్యం–స్త్రీల గేయాల్లో సంప్రదాయం' ఈ సంవత్సరం వెలువడుతున్నాయి.

పరిషత్తు అధ్యక్షులు, జ్ఞానపీఠ పురస్కార గ్రహీతలు ఆచార్య సి.నారాయణరెడ్డి మహాకవులే కాదు తమ 'ఆధునికాంధ్ర కవిత్వము – సంప్రదాయములు, ప్రయోగములు' సిద్ధాంత గ్రంథం ద్వారా మంచి పరిశోధకులుగా, 'వ్యాసవాహిని' తదితర రచనల ద్వారా విద్వద్విమర్శకులుగా, 'పాటలో ఏముంది నా మాటలో ఏముంది' సంపుటాల వల్ల ఒక చరిత్రకారునిగా సుపరిచితులు. వీరి 'మా ఊరు మాట్లాడింది' చదివిన వారికి సినారెలో ఒక భాషావేత్త కూడా ఉన్నారని తెలుస్తుంది. 'మా ఊరు మాట్లాడింది' ఇప్పటికి అనేక ముద్రణలు పొందినా వెంటవెంటనే అయిపోతున్నాయి. పల్లె ప్రజల నాలుకల మీద నడయాడుతూ తరాల పర్యంతం సజీవంగా ఉంటున్న ఎన్నెన్నో పదాలు, వాటి పుట్టుక, పరిణామం ఆసక్తి గొల్పుతుంది. అటువంటి గ్రంథాన్ని పునర్ముద్రించేందుకు అనుమతి ఇచ్చినందుకు ఆచార్య సి.నారాయణరెడ్డిగారికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుతున్నాను.

డా॥ జె.చెన్నయ్య
ప్రధాన కార్యదర్శి
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

మావూరు మాట్లాడింది-1

"పట్నం నుండి ఎప్పుడస్తిరి బాంచను?" ఆప్యాయంగా అడిగింది పసుల పోశమ్మ. "పొద్దున్నే వచ్చిన పోశమ్మా. ఇంకా ఆ బాంచనేమిటి? కాలంమారి" ...నా మాటకు మధ్యలో అడ్డొచ్చి పోశమ్మ అన్నది. "అదేంది బాంచను! ఏది మారితేంది మేం మీ గులాపోల్లం". నా బుర్రలో గిర్రున తిరుగుతున్నాయి ఆ రెండు మాటలు "బాంచను", "గులాపోల్లం".

ఎక్కడివీ మాటలు! ఎప్పటివీ మాటలు! అలనాటి విషవృక్షంలాంటి నైజాం నవాబు ఫ్యూడల్ వ్యవస్థకు పూసిన పిచ్చిపూలవి. ఇలాంటివి ఎన్నెన్నో ఎప్పుడో రాలిపోయాయి. ఇంకా మిగిలివున్నవాటిలో ఇవి కొన్ని. "బాంచను" అంటే "బానిసను". "గులాపోల్లం" అంటే "గులాములం". బానిసతనానికి, వెట్టిచాకిరికి ఇంకా మిగిలివున్న శిథిల పదశేషాలివి.

"మస్కుల లేసినా పని ఒడుస్తలేదయ్యా" – పోశకమ్మ ఉవాచ. మళ్లీ రెండు మాటల మీద తిరుగుతున్నది నా మనస్సు. "మస్కుల, ఒడుస్తలేదు" ఒడుస్తలేదంటే పూర్తి కావడంలేదని. ఇది నేను మావూళ్లో చిన్నప్పటినుంచి వింటున్న మాటే. "నాలుగు మక్కంకులు పంపించు" అంటే "నిన్ననే ఒడిసిపాయె" అనడం. "వడియు" అనే క్రియ వుంది. కారడం, ఇంకడం అనే అర్థంలో. ఒడిసిపోవడమంటే ఇదే. అయిపోవడమన్న మాట. మరి "మస్కుల" సంగతి. మస్కుల, మబ్బుల అనే రెండు మాటలు తెలతెలవారుజామున అనే అర్థంలో వాడుకలో ఉన్నాయి. ఈ రెండు మాటలు మననం చేసుకుంటూ వుంటే మరికొన్ని పదాలు బిలబిలా మూగుతున్నాయి. "అంబటాల్ల, ఎండుగులాల్ల, పసులాల్ల, ఎసర్లాల్ల, గైరాల్ల"! ఎన్నెన్ని ఆల్లలు. ఏమిటీ ఈ ఆల్లలు. ఆల్లలంటే – యాల్లలు – వేళలు. మస్కుల మొదలుకొని గైరాల్ల వరకు అన్నీ వేళావిశేషాలే.

"మస్కుల" అంటే మసకవేళ. "మబ్బుల" అన్నా మసకవేళే. మసకకూ, మబ్బుకూ ఇక్కడ ఒకే అర్థం. అంటే వేకువజామున అని. చీకటి పోలేదు, వెలుతురు రాలేదు. ఈ రెంటికి మధ్యస్థితి మసకవేళ, మబ్బువేళ.

"కండ్లకేమన్న మబ్బు గమ్మిందా" అనే అదిలింపులోని మబ్బు మసకే.

పొద్దు పొడిచింది. బారెడెక్కింది. జాముసేపయింది. చేలలో, పొలాల్లో పనిచేసే రైతులకు అన్నమో, అంబలో తీసుకెళ్తారు భార్యలో, బిడ్డలో. అదే "అంబటాల్ల". పండిన ధాన్యం ఇంటికి తెచ్చి వాకిళ్లలో ఎండబోస్తారు. "అంబటాల్ల"కు ఎండబోస్తే అది సాయంత్రం ఏ నాలుగు, అయిదుగంటల మధ్యో ఎండుతుంది. అదే "ఎండుగులాల్ల". ఆరబోసిన ధాన్యం ఎండేవేళ. పశువులు ఇళ్లకో, కొట్టాలకో చేరేవేళ "పసులాల్ల". పొద్దు వాలుతుంది. సాయంత్రం ఆరు గంటలు అయ్యీ కాకముందే పొయి రాజుతుంది. అన్నం ఉడుకుతుంది. ఎసరు దిగుతుంది. అదే "ఎసర్లాల్ల". ఇవి సరే. చివరి మాట మాటేమిటి? "గైరాల్ల". – ఇది ఏ వేళ?

గైర్ అంటే పరాయి, తనది కానిది. గైర్+వేళ=గైరాల్ల. ఏమిటేమిటి? "వేళ కాని వేళ" అనేది విన్నారు కదా! అదే ఈ "గైరాల్ల". – ఇంగ్లీషులో Odd time. "మస్కుల" నుంచి "ఎసర్లాల్ల" వరకు కానివేళ ఈ గైరాల్ల. అది జామురాత్రి కావచ్చు – అర్ధరాత్రి దాటిపోవచ్చు.

ఈ వేళల జోలల్లో నేనుంటే పోశమ్మ సణుగుడు – వడ్లు చెరుగుతూ. "అన్నీ తత్రలే. అందరోలిగే మనం జేసినం. కాని పని అద్దెమద్దెమయి పోయిందయ్య"–

"అద్దెమద్దెం" – మద్దెల ముక్తాయింపుల్లా ధ్వనించిన పునరుక్తులు. మిగతా మాటలు ఎగిరిపోయినై. అద్దెమద్దెమే" అద్దం లాంటి చెవిలో అగుపిస్తూ వినిపిస్తూ వున్నది. "అద్దెమద్దెమయి పోయింది" అనే వాక్యం వెనక ఊపిరి తీసుకునే నిట్టూర్పును బట్టి, ఆ వాక్యం నిరాశను పుక్కిలిస్తున్నదని తెలిసింది. కానీ మాటల తీగల మాటున దాగిన స్వరరహస్యాలు కనుక్కోవాలి కదా! మీటితే కదా అవి బయటపడేది.

"అద్దెమద్దెం" – "అర్ధమర్ధం" – ఏమిటి దీని అర్థం? అర్థం అంటే సగమా? ఔను సగమే. మరో అర్ధమన్నా సగమేనా? ఔను సగమే. అర్థం అర్థం అంటే సగం సగం ఎందుకు కాగూడదు? "అద్దెమద్దెమయి పోయింది" అన్న పోశమ్మ వాక్కులోని అర్థం అర్థమయిపోయింది. అంటే పూర్తిగా ఫలించలేదు అనే అర్థం సార్థకంగా పలికింది యాసగా, పదవిపరిణామ పరిశోధకులకు కొండంత ఆశగా.

మావూరు మాట్లాడింది-2

చిరాకుతో నెత్తి గోక్కుంటున్న పసుల పోశమ్మ కనిపించింది ఊరిచావిడి ముందు. "ఏమిటి పోశమ్మా చికాకుగా వున్నావు" అన్నాను. "ఏం లేదు బాంచను!" – "అదుగో ఆమాటే అనొద్దన్నాను." వెంటనే నాలుక కొరుక్కొని అసలు విషయానికి వచ్చింది పసుల పోశమ్మ. "గా...అయ్య సిన్నోడుగాడయ్యా–కైత్కాలోడు." తూమెడు వడ్లు కొలుస్తానని చెప్పి కుంచెడే కొలిచాడట ఇవ్వవలసిన రూపాయలు ఇగో అగో అంటూ తియ్య తియ్యని మాటలు చెప్పి ఎగ్గొడుతున్నాడట. పోశమ్మ చెప్పిన వివరాలను బట్టి "కైత్కాలోడు" అంటే ఎలా ఉండాలో నా బుర్రలో ఒక రేఖాచిత్రం గీసుకున్నాను. అతడు చమత్కారి కావాలి. అబద్ధాలకోరు అయివుండాలి. వంచనాశిల్పంలో గట్టులు ముట్టినవాడు కావాలి.

మరి ఈ కైత్కాలోడు అనే పదానికి ఇన్ని భావాంశాలను మోసేశక్తి వుందా? లేకేమి? కైత్కాలోడు అంటే కవిత్వాలవాడు అన్నమాట. కవిత్వం అబద్ధమా? ఔను చాలావరకు. 'Poetry is Half Lie' అన్నారెవరో. "నవ్వులా అవి కావు నవపారిజాతాలు" అంటే నిజమని సామాన్యుడు నమ్ముతాడా? కేవలం సత్యం చెప్పడానికి కవిత్వం అవసరం లేదు. అది చరిత్ర చెబుతుంది. పత్రికా ప్రకటన చెబుతుంది. గణితశాస్త్రమూ చెబుతుంది. కవిత్వంలో అలంకారం ఎప్పుడు ప్రవేశించిందో అప్పుడు అనృతం ప్రవేశించింది. అయితే ఈ అనృతం భావుకులకు ఆలోచనామృతం. అది విషయాంతరం. "కవిత్వాల వాడు" అంటే చల్లని చమత్కారి. కమ్మని అబద్ధాలకోరు. మెత్తని వంచనాశిల్పి (భ్రాంతి కలిగించేవాడు). ఈ గుణాలు ఎంత దట్టంగా ఉంటే అతడు అంత గట్టి కవి అనే అభిప్రాయం లాక్షణికులది. మొత్తానికి ఈ "కవిత్వాల వాడు" పల్లెనోటిలో నలిగే "కైత్కాలోడు"గా మారింది. "వాని మాటలు నమ్మకు వట్టి కైత్కాలు" అనే వ్యవహారం కూడా ఉంది. ఇలాంటిదే

మరోమాట ఉంది. "యేతులోడు" "హేతువులవాడు" అన్నమాట. తర్కం పెట్టుకునే వాడు, వాదులాడేవాడు అనే అర్థంలో "యేతులోడు" వాడుకలో ఉంది. కైత్కాలోడు, ఏతులోడు ఒకరకంగా ఏకోదరులే. "ఏతు" అనే మాటకు ఉద్ధతి అనే అర్థం చెప్పింది శబ్దరత్నాకరం. నైషధంలోనుంచి ఈ పదమున్న పద్యాన్ని కూడా ఉదాహరిస్తూ "ఈ యర్థమింకను విచారణీయము" అని అప్పటికి తప్పుకుంది.

వీధిలో–కాదు–మాటలమీద నడుస్తున్న పోశమ్మ గొంతు ఉలిక్కిపడేట్టు చేసింది. "ఇప్పుడే కనిపించిండు, మాయిల్లమే మాయమైపోయిండు", ఓహో? పోశమ్మ ఆ కైత్కాలోడి సంగతే అంటున్నదనుకున్నాను. 'వెంటనే అనే అర్థంలో 'మాయిల్లం' ప్రయోగించింది పోశమ్మ. విచిత్రమైన సంధికార్యం నామనస్సులో మెదిలింది. మహా+వైళం=మాయిల్లం. అక్షరాలు ఎలా అరిగిపోయాయో, ఎలా కుదింపుగా ఒదిగిపోయాయో ఆశ్చర్యం వేసింది. మహా–మా–గా పరిణమించింది. లోపదీర్ఘత జరిగిందన్నమాట. 'మాచేసినవులే' అనేదాంట్లో ఉన్నది 'మహాచేసినావులే' అనేదే. 'మా లేస్క ఉంది' అనే మరో వాడుక ఉంది. మహాలెస్సగా అనే అర్థంలో. వైళం వాడుకలో ఉన్న పదం కాదు. పోతన్న భాగవతంలో ప్రథమస్కంధంలో 'మత్సేవంబుట్టును వైళమ భావింపగ నాదు భక్తి' (126 ప) అని వుంది. ఎక్కడ బమ్మెర పోతన్న? ఎక్కడ పసుల పోశమ్మ? 'మాయిల్లం'లోనే కాకుండా వైళం విడిగా కూడా వ్యవహారంలో వుంది. 'యాల్లం' అని. 'యాల్లమాయె' అంటే ఆలస్యమైంది అని. 'యాల్లాయె' వేరు. అది 'వేళాయె' అనే అర్థంలో ఉంది. 'స్వాముల సేవకు వేళాయె వైళమ రారే చెలులారా' అన్న పింగళి పాట స్మృతిని తట్టి పలకరించింది.

"నేనేదన్న మాటంటే అదో తీర్గ అయిపోతవేం బాపూ!" పోశమ్మ ఉత్కంఠతో అడిగింది. మాండలికపదం వినగానే నా మనస్సు ఎలా పరిపరివిధాల పరుగులు తీస్తుందో, ఆ పదపరిశీలన జిజ్ఞాసలో నా ముఖకవళికలు ఎలా మారిపోతుంటాయో పోశమ్మకు వివరిస్తే ఇకనుంచి పలకడం మానేస్తుంది. నా పదాల సేకరణ ఆగిపోతుంది.

అందుకే వెంటనే అందుకున్నాను. "మరేం లేదు పోశమ్మా! ఏదో గుర్తుకొచ్చింది. అంతే, ఇంతకూ ఇప్పుడు రోజు కూలీ ఎంతిస్తున్నారు." అంటూ విషయం మార్చాలని ప్రయత్నించాను. 'ఏం కైకిలి బాపూ' – అంటూ ఏదో గొణుక్కుంది పోశమ్మ. 'కైకిలి'– ఎప్పుడూ వింటున్న మాటే అది. కాని 'కై' ఏమిటి 'కిలి' ఏమిటి. తవ్వకం మొదలైంది.

'కై' అంటే చేయి అని కైదండ, కైకొనుట చెబుతున్నాయి. మరి 'కిలి' అంటే - ఏమో-'కూలీ' ఎందుకు కాకూడదు? కై+కూలి=కైకిలి, పాలేర్లు-వ్యవసాయ కూలీలు నెలసరి జీతానికి పనిచేస్తారు. నాట్లకో, కలుపులకో, కోతలకో పాలేర్లతో పాటు కూలీలను పిలుస్తారు. ఏ రోజుకారోజుకే వాళ్ల కూలీడబ్బులు ముట్టచెబుతారు. సాయంత్రం కాగానే ఒక్కొక్కరిని పిలుస్తూ చేతికి డబ్బులందిస్తారు. ఈ రకంగా 'కై' లోకి అందించే 'కూలీ' డబ్బుల వల్ల కైకిలి ఏర్పడి వుంటుందేమో!

కైకిలి అనే అర్థంలోనే 'కైజీతం' అనే పదం ప్రాచీన సాహిత్యంలో కనిపిస్తుంది. 'కాననంబుబలము గైజీతగాండ్రును, నైనయట్టి బలములాఱు నఱసి' (మహాభారతం: ఆశ్రమ. 1-73) అని తిక్కన, 'అగుచు (గైజీతముల వారలనికి నిగిడి' (కువలయాశ్వ చరిత్ర-2-143) అని సవరం చిననారాయణ ప్రయోగించడం కనిపిస్తుంది.

డేలీవేజెస్ అనే ఆంగ్లపదానికి అనువాదం ఏమిటి అని అడిగితే ఏం చెబుతాము? శిష్టభాషలో చెప్పాలంటే-రోజువారీ జీతమంటామా? రోజువారి కూలీ అంటామా? ఎంత కృత్రిమంగా ఉంటుంది అలా అంటే. 'కైకిలి' అంటే సరిపోదూ? ఒక భావాన్ని సమర్థంగా అందించే మాండలిక పదాలను నిఘంటువుల కెక్కించవలసిన అవసరం లేదూ? పత్రికా వ్యవహారంలో వీటిని ప్రయోగించవలసిన అగత్యం లేదూ? ఎందుకు లేదు. ఉంది. ఇంతలో చటుక్కున గుర్తుకొచ్చింది. ఏమిటది? ఈ పదాల నదిలో ఈదుతూ నేను 'అంబటాల్ల' దాటినా 'టీ' కూడా తీసుకోలేదని.

మావూరు మాట్లాడింది-3

"ఆడపిల్లలు లేనివాడు-నా ఓయమ్మలారా-

యాడబన్నా తెల్లవారు-నా ఓయమ్మలారా"

పొలంలోనుంచి పాట వినిపిస్తున్నది. పాడుతున్నదెవరా అని చూస్తే పసుల పోశమ్మ. పోశమ్మ మాటల్లో మాండలికాల మూటలు దొరికిన నాకు ఈసారి ఆమె పాటలో వర్తమాన సాంఘికస్థితిని వడబోసిన భావన దొరికింది. ఆడపిల్లలు కన్నతండ్రి పడే ఇబ్బందులు ఇందులో భంగ్యంతరంగా ధ్వనించాయి. ఆడపిల్లలను కననివాడు ఎక్కడ పడుకున్నా తెల్లారిపోతుందట. ఆడపిల్లలంటే పెళ్లిళ్లు ఉరుముకొస్తాయి. పెళ్లిళ్లంటే బోలెడు కట్నాలు పళ్లుకొరుకుతాయి. ఆ ఉరుముల్లో - ఆ యెడాపెడా చరుపుల్లో కన్నతండ్రికి కన్నంటుకోదు. మరి మగరాయుళ్లను కన్నవాడు "రొమ్మున చేయిడి" నిద్రపోతాడు. కట్నాల సమస్యతో కటకటలాడే ఆడపిల్లల తండ్రుల అవస్థను ఆ జానపదహృదయం ఎంత ఆర్ద్రంగా ఆవిష్కరించిందో -

నన్ను చూడగానే పోశమ్మ పాట ఆపేసింది. "పాడవేం పోశమ్మా" అన్నాను. "సిన్మపాటలు యిన్న దొరలకు ఈ పాత పాటలేం రుచిస్తయి" - అంటూ సహజ వినయాన్ని ప్రదర్శించింది. పోశమ్మకేం దెలుసు పాతపాటలు-ఈ పల్లెపాటలు ఎంతెంత కవితాసంపదను పుక్కిట పట్టుకున్నాయో, ఎందరెందరు పరిశోధకులకు ఇతివృత్తాలను అందించాయో, ఎన్నెన్ని సినీగీతాలకు పల్లవులై ప్రాణం పోశాయో. నేను పోశమ్మ పాడిన పాటను మధ్యలో విన్నానని తెలుసుకుని "ఈ పాట మొదలేమిటి" అని పదే పదే అడగగా ఔననలేక కాదనలేక పోశమ్మ కాసేపు తటపటాయించి "మొదలు జదివితే మంచిగుండదయ్యా" అన్నది అదేదో అశ్లీలం అన్న సందేహంతో. "ఫరవాలేదు చదువు" అన్నాను. పల్లవించింది పాట-

"మాదిగోనీ మగులు మీదా
మంచి మల్లే పూసినాది.
కాపువారీ కైలీకోడె–నా ఓయమ్మలారా
వాసనాకే మోసాపోయె."

ఈ పల్లవి పాడి ఆగిపోయింది పోశమ్మ. ఈ పాటలోని పల్లీయ సాంఘిక వ్యవస్థ నా మనస్సును పట్టి ఊపేసింది. మాదిగ, మాల అనే మాటలు ఈనాడు 'హరిజన' శబ్దంలో కలుపుకున్నాము. వాటిని ఉచ్చరించవలసిన అవసరం ఇప్పుడు కలగడం లేదు. కలగకూడదు కూడా. కానీ ఒక చారిత్రక సత్యం వీటివెనక ఉంది. ఆ దృష్టితోనే ఈ పరిశీలన. మాదిగవాని గుడిసె. ఆ గుడిసె కొప్పు 'మగులు'. ఆ 'మగులు' మీద మంచి మల్లె పూసింది. మంచి అనే మాటలో యతీ, మతీ రెండూ కుదురుకున్నాయి సమస్థితిలో. ఆ మల్లె ఒక అమాయకమైన పడుచుపిల్ల. మగులుమీద మల్లె ఉంది అంటే ఆ పాకలో ఒక పడుచుపిల్ల ఉందని. మల్లెలాంటి ఆ పడుచుపిల్ల అందం పరిమళించింది. 'కాపువారి కైలికోడె' కు ఆ వాసనకే మతితప్పింది. 'కైలికోడె' లో మదముంది. 'మంచిమల్లె' లో ముగ్ధత్వం ఉంది. ఆర్థికంగా సాంఘికంగా ఈ రెంటికి అంతరాలున్నాయి. కానీ కామం కళ్ళల్లో చొరబారితే అంతరాలు లేవు. అవరోధాలులేవు. ఈ శాశ్వత సత్యాన్ని అత్యంత ప్రతీకాత్మకంగా చిత్రించిన పాట ఇది.

ఈ పాటను గూర్చి ఆలోచిస్తూ ఇలా నేను ప్రవహిస్తూ పోతూవుంటే పక్కచేనిలో కోడెగిత్తను తెగబాదుతున్న శబ్దం వినిపించింది. "ఏమిటి పోశమ్మా! పాపం ఆ కోడెను చంపేస్తున్నారు" అన్నాను. ఔను "పసిగోదను నాగలికి కడితే ఏంనడుస్తది? కైముదిరినంకనే కట్టాలె" – పోశమ్మ వాక్యంలో మళ్లీ మాండలిక భాషాయోష మందహాసం చేసింది. పాటనుంచి మాటకూ నా మనసు పరవళ్లు తీసింది. 'గోద' అంటే గొడ్డు–పసిగోద అంటే ఇంకా ముదరని కోడెగిత్త. అది సరే. ఈ కైముదరడం ఏమిటి. ముదరడం తెలుసు. కైముదరడం! ఆరుశతాబ్దాల వెనక్కి ఎగిరిపోయింది పదజిజ్ఞాస.

"ప్రాయమింతకు మిగుల కైవ్రాలకుండ
కాశికాఖండమను మహాగ్రంథమేను
తెనుగు చేసెద........" (కాశీఖండం–అవతారిక 7వ పద్యం)

శ్రీనాథుని వాణి వినిపించింది ప్రౌఢ సుందరంగా, అప్పటికే శ్రీనాథుడు చాలా చాలా కావ్యాలు వ్రాశాడు. కాదు. కొన్నిటిని అలా ఊదేశాడు. నెత్తిమీద పిల్లజుట్టున్న

రోజుల్లోనే మరుత్తరాట్చరిత్ర వ్రాశాడు. మొలకమీసం మొలిచేనాటికే శాలివాహన సప్తశతి గుప్పించేశాడు. ఆ తర్వాత శృంగార నైషధం, భీమఖండం-అలా అలా పూర్తి చేశాడు. మరి వయసు మళ్లిపోతున్నది. ఇంచుమించుగా వాలిపోతున్నది. మరీ వాలకముందే-పండి ఒరిగి పట్టుతప్పక ముందే -కాశీఖండం రాస్తాను అన్నాడు. అందుకు అతడు వాడిన అచ్చతెనుగు నుడి-ఆనాటి పలుకుబడి- "కైవ్రాలు"ట. పైరుపండి ఒరిగితే అది కైవ్రాలినట్టు. శ్రీనాథుని కాలంలో-అంటే ఆరువందల ఏళ్ళ క్రితం వాడుకలో ఉన్న ఈ 'కై'వ్రాలడంలోనే కాదు, పడడం, సడలడం, ముదరడంలోనూ చోటు చేసుకుంది. కై అంటే చెయ్యి-కైవ్రాలడమంటే చెయ్యి వాలిపోవడమన్నమాట. తొలిదశలో ఈ అర్థమే ఉన్నా తరువాతి కాలంలో చెయ్యి అనే అర్థం తొలిగిపోయి కైవ్రాలడమన్న పదానికి వాలిపోవడమనే అర్థం ఏర్పడింది. శ్రీనాథుడు 'కైవ్రాలు' అనే అర్థంలోనే 'కైపడు' 'కైసడలు' అనీ ప్రయోగించడం కనిపిస్తుంది.

పసుల పోశమ్మ ప్రయోగించిన 'కైముదరడం' అనే పదానికి మాత్రం బాగా ముదరడం అనే అర్థం సరిగ్గా కుదురుతుంది.

"ఔను బాపూ! కైముదురంగనే కోడెను నాగలికికట్టాలె. అబద్ధం కాదు-నువ్వద్ది"-

'ఔనౌను పోశమ్మా! నీమాట అబద్ధం అని నేనెందుకంటాను' - అన్నాను గాని 'నువ్వద్దే' - అనలేకపోయాను. ఎందుకంటే 'నువ్వద్దే' అనే పదం తొలిసారిగా విన్నవాళ్లకు 'నువ్వు వద్దే' అన్న భావం స్ఫురించవచ్చు గదా! పోశమ్మ నన్ను వద్దని ఎలా అంటుంది.అందుకని ఆగిపోయాను. 'నువ్వద్ది' వెనక ఏదో విపరీతశబ్దం సుఖంగా నిద్రిస్తున్నదని. ప్రయత్నం సాగింది ఆ పదాన్ని మేల్కొల్పడానికి. 'నువ్వద్ది' అంటే అంతుపట్టలేదు. 'అంతుపట్టలేదా' అంటూ ఆ పక్కనే ఉన్న 'అబద్దం' ముందుకొచ్చింది. ఒరె ఒరె! అబద్ధాన్ని బొత్తిగా మరిచిపోయానే. "అబద్ధాన్ని మరిస్తే నువు చాలా గొప్పవాడివోయ్" - ఓ అంతరాత్మా! శాంతించు కాసేపు అర్థచర్చలో ఉన్నాను. 'నువ్వద్ది-నువ్వద్ది-నువ్వద్ది' ముమ్మారు నెమరువేసుకున్నాను. ఒక మెరుపు మెరిసింది. 'నిబద్ధి' అని. నీవు-నువ్వుగా మారడం ఉంది. నిబద్ధి-నువ్వద్ది అయివుంటుంది. నిబద్ధి-నిబద్ధం వికృతి ఎందుకు కాకూడదు? సరే నిబద్ధం అంటే అబద్ధం కానిది. అబద్ధం కానిది నిబద్ధం - అంటే నిజం. నిబద్ధం నిబద్ధిగా మారి, నిబద్ధి నివ్వద్దిగా మారి, నివ్వద్ది నువ్వద్దిగా మారిపోవడం-పదపరిణామజ్ఞులకు గిరి అంత సంతోషాన్ని గరిటలో నూరిపోయడం.

మావూరు మాట్లాడింది-4

మా యిల్లుదాటి, ఆ యిల్లూ ఆ యిల్లూ దాటి నడుస్తున్నాను వీధిలో. ఆ మూలమలుపు నుంచి-పూరి గుడిసె నుంచి ఒకపాట వినిపిస్తున్నది. అది కేవలం గాత్రం నుంచి ఉబికిన పాట కాదు. దానికో వాద్యంతోడుకూడా వుంది. వాద్యమంటే ఏ వాయులీనమో, హార్మోనియమో, వీణో, వేణువో కాదు. ఏమిటా వాద్యం? అది గానానికే కాదు, మానానికీ తోడుగా ఉంటుంది. దాని పేరు రాట్నం. రాట్నం వడుకుతూ, ఆ ఝుంకారమే తంబురా శ్రుతిగా తనకు తెలిసిన పాట పాడుతున్నది ఒక పండు ముత్తయిదువ.

"ఉసికాల ఆడేటీ
కుసుమా సిరిబాలా
మా బాలా వచ్చిందా
మిమ్మూ కూడంగ"

ముంగిట్లో నిల్చుని వింటున్న నేను ముగ్ధుణ్ణయిపోయాను. తీగసాగినట్టున్న ఆ రాగానికేకాదు; అమాయక హృదయంనుంచి పొంగి వచ్చిన ఆ ఆత్మీయతకు; ఆ నిసర్గ రసవద్గీతకు. ఒక తల్లి ఒక పాప నడుగుతున్నది తన పాపనుగూర్చి. ఆ పాప యెవరు? "ఉసికాల ఆడేటీ కుసుమా సిరిబాల" - ఇసుక ఉసికగా మిసిమి పెంచుకుంది. మరి "కుసుమా సిరిబాలా!" ఇది వ్యాకరణం దృష్టిలో వైరిసమాసం. కానీ ఎంత వింత పదమైత్రి. అటు కుసుమం-ఇటు బాల. మధ్యలో సిరి. "కుసుమా సిరి బాల" - కుసుమంలా సిరులొలికే బాల-రెండు తత్సమాల నడుమ ఇమిడిపోయిన ఆ దేశిసిరి ఏమంటుంది? అమాయకులైన జానపదులు ప్రయోగించే అరిసమాసాలైనా కలకండ పలుకుల్లా రుచులొలుకుతాయని, అసమర్థులైన కవులు పనికట్టుకుని సృష్టించే మిశ్రమ సమాసాలు పెరుగూ వడ్లూ పిసికినట్లు రసాభాసపాలౌతాయని.

నేను ఇలాఇలా అనుకుంటూ పోతూవుంటే ఎదురయింది పసుల పోశమ్మ. ఎదురయ్యింది కాదు; నేను అలా అలా నడుస్తూ ఆ పోశమ్మ గుడిసెను చేరుకున్నాను. ఎడాపెడా చెంపలు వాయిస్తున్నది పోశమ్మ ఒక పదేళ్ల కుర్రవాణ్ణి. "ఏమిటి పోశమ్మా ఎవరతను? ఎందుకు కొడుతున్నావు పాపం" – "మైసడు బాపూ. నా మనుమడు. ఎండుగు లారబోసిన. గైండ్ల గూసోరా అంటే ఊరుదిరుగబోయిండు".

"ఏమిటేమిటి? నీ మనమడా? ముద్దొస్తున్నాడు. మైసడు కాదు మైసయ్య అనాలి. కొట్టకు పాపం. ఇంతకూ అతడు చేసిన తప్పేమిటి?" అని నేను అంటూనే ఉన్నా. 'గైండ్ల గూసోరా అంటే ఊరుదిరగబోయిండు' అన్న పోశమ్మ పలుకు గీపెట్టింది మనసులో. చిన్ననాటి స్మృతులు–స్మృతులే కాదు–శబ్దశ్రుతులు–బిలబిలా మూగుతున్నాయి. 'గైండ్ల'. ఇది నాకు కొత్త పలుకు కాదు. చిన్ననాటి నుంచి నాతో చెలిమి చేసుకున్న పలుకే. బాల్యదశాకుల్యతో కలిసి పయనించిన ప్రాబలుకే. గైండ్ల అంటే వాకిలి. ఎలా? నిఘంటువు ఘోషిస్తున్నది గవను అంటే దుర్గపుద్వారమని. ఏ పురద్వారమైనా తలుపేకదా–తొలి తలుపుండేదెక్కడ? వాకిట్లోనేకదా! అంతవరకెందుకు? అభినవకవి జాషువా పలుకు రెక్కలు విప్పుతున్నది 'శ్మశానం'లో. 'కవుల కలాలు గాయకుల కమ్మని కంఠము లీశ్మశానపుంగవనుల' – శ్మశానపుంగవనులు అంటే వల్లకాటి ముంగిళ్లన్న మాట.

నా అంతశ్చేతనలో 'గవను' తిరుగుతూనే వున్నది. పోశమ్మ మనుమణ్ణి గూర్చిన చిరాకు వడ్డిస్తూనే ఉన్నది–తనమాట ససేమీ వినడని; ఉన్నచోట ఉండడని; ఆవూళ్లో వాడెక్కని చెట్టులేదని; దూరని పుట్టలేదని. నన్ను నేను వీపుతట్టుకుని అన్నాను. "ఏమిటి పోశమ్మా ఏమంటున్నావు" అని. "మనమని సంగతే బాపూ! సెప్పి సెప్పి యాష్టకొచ్చె". మరో మాండలికం మణిపూసలా రాలింది పోశమ్మ నోటినుంచి. 'యాష్ట'– 'అలిష్ట'లాగే వుందిది. అలసభావం అలసత. అలసతే తద్భవించి అలసటగా రూపొందింది. అంతటితో ఆగిపోదే వ్యవహారం. అలసట గమ్మత్తుగా అలిష్టగా మారింది. అలసటే వికృతి. దానికి మరింత వికృతి అలిష్ట. కానీ ఇది ప్రకృతికంటే తాతగా ధ్వనిస్తున్నది. అభీష్ట ధనిష్ఠల్లా. 'యాష్ట' కూడా ఈ గోత్రానికి చెందిన మాటే. 'యాష్ట' అంటే విసుగు. మనమణ్ని అరికట్టలేక పోశమ్మకు విసుగొచ్చింది. అది సరే ఈ 'యాష్ట' ఏ విత్తులోంచి వచ్చింది. 'వేసట' నుంచి. వేసట చాలా పాతమాట. భావకవిత్వంలోకి కూడా ఆ మధ్య చొరబారింది. 'వేసటలేని వెర్రి అన్వేషణమ్ము'

అని కృష్ణశాస్త్రిగారు వినిపించింది ఈ వేసటే. వేసట యేసటగా, యేసట యాసటగా, యాసట యాస్టగా – కొండొకచో యాష్టగా రంగులు మార్చుకుంది. వేసట ఒక దేశి నుడి. ఆ దేశి నుడికి ఇన్ని వికృతులు. చివరిమాట యాష్ట. ఇది సంస్కృతంలోని 'ఇష్ట' శబ్దానికి పిన్నమ్మ కూతురులా రూపొందడంలో ఉన్నది చమత్కారమంతా. పోశమ్మ ఊరుకోలేదు. మాట్లాడుతూనే వుంది. "యీడు నేను సెప్పిన మాట యినడుగాని బంగరిద్దోడయ్యో! పాట పాడితె పానమే లేసస్తది". ఒకేసారి నా బుర్ర మాటమీదికి, పాటమీదికి పరుగులు తీసింది. 'బంగరిద్దోడు'. వెనక ఎప్పుడో 'కైత్కాలోడు' మాట విని దాని వెనక కవిత్వాలవాణ్ని కనిపెట్టిన నా బుద్ధి ఈసారి 'బంగరిద్దోడు' మాటు దాగున్న చోద్యంవైపు ఉరకలు వేసింది. బంగరు+ఇద్దె+వాడు అనేవి అన్యోన్యంగా కలుసుకుంటే 'బంగరిద్దోడు' పుట్టుకొచ్చాడు. బంగారు విద్యవాడు. అంటే స్వర్ణకార విద్య ఎరిగినవాడన్న మాట. పరుసవేది మనకు కొత్తకాదు. 'పరుసవేది సోకుటయును, పరుషలోహమధికశుద్ధసువర్ణమయైన పోల్కి' అని నాచన ఉత్తర హరివంశం ఉద్ఘోషిస్తున్నది. ఇనుమును బంగారంగా మార్చే విద్య స్వర్ణకార విద్య. అది సామాన్యవిద్య కాదు. వానిది మామూలు తెలివి కాదు. అసాధారణ ధిషణకు ప్రతీకగా జానపదులు వాడుకునే పదం 'బంగరిద్దోడు' పోశమ్మ మనమడి తెలివికూడా అలాంటిదే అన్నమాట. అంటే అది ఇనుమును బంగారం చేసే తెలివికాదు. పదం పలికితే ప్రాణాలను జుమ్మనిపించే తెలివి. పాట గుర్తుకొచ్చి మాటను పక్కకునెట్టి ప్రశ్నించాను. "ఏదీ మైసయ్యా! ఒక పాట" అని. సిగ్గుతో అష్టవంకరలు తిరిగిపోయాడు ఆ సిసింద్రీ చిట్టిబాబు. పోశమ్మ గదమాయించింది మనుమణ్ని "అగో పాడు. మొత్తం యాదికి లేకపోతే నాలుగు నుడుగులన్న అను." పాట వినాలనే కుతూహలంతో ఉన్న నాకు మళ్లీ ఆ పానకం అందకముందే మాటల పుడకలు దొరుకుతున్నాయి. 'యాది' 'యాద్' అనే ఉర్దూమాటకి తెనిగింపు. మరి 'నుడుగు'. నుడి అంటే మాట. నుడువు ధాతువు కృదంతరూపం. ఇది అచ్చ తెలుగుబడి. తెలుగుబడి అంటే తెలుగు స్కూలు అని కాదు. తెలుగు పలుకుబడి. ఇదేమిటి అని మీరు విస్తుపోనక్కరలేదు. ఇంతకూ 'నుడుగు' అంటే పలుకు, పదం అన్నమాట. పరమప్రాచీన గ్రాంథిక రూపమిది. 'నుడుగురేడు' అంటే బృహస్పతి. దీనికి దాఖలా కావాలా? అయితే తొలి అచ్చతెనుగుకావ్యం యయాతిచరిత్ర నడగండి. నోరారాపాడుతుంది. "అరయ వేల్పులకెల్ల నయగారనందగు నుడుగురేనికి కూర్మి కొడుకుకుట్టు" అని. (3ఆ. 133వ)

ఇంతటి ప్రాచీన దేశ్యపదం ఇప్పటికీ పల్లెతల్లి నాలుకపైన పదిలంగా ఉన్నందుకు పరవశింత కలిగింది. "నాలుగు నుడుగులన్న అను" అన్న పోశమ్మ హృదయం నాలుగుమాటలైనా లేక నాలుగు పంక్తులైనా చదువుమని ప్రబోధించింది. ఈ నుడుగు కడలిలో నేను మునకలేస్తూ వుండగా "అగో అగో... యాడికి యాడికి..." అని పోశమ్మ ఉచ్చైస్వరం వినిపించింది. "ఏడీ మైసయ్య?" తుర్రుమన్నాడు.. దూరాన చింతచెట్టెక్కి చిటారుకొమ్మల్లో కూచుని పాడుతున్నాడు.

"పచ్చిమానూ తొర్రలోనే
పంచరంగుల పచ్చిపలికె
పచ్చిపలికె-పచ్చిపలికె
పచ్చీపలికె-పచ్చీపలికె."

ఎంతకూ "పచ్చిపలికె" అనే ఆ రెండు నుడుగులనే తిప్పి తిప్పి పాడుతున్నాడు. రకరకాల లయల్లో, గతుల్లో దరువులు విసురుతున్నాడు. కేరింతలు కొడుతున్నాడు. దరువుకీ దరువుకీ మధ్య నోటితో మద్దెల వాయిస్తున్నాడు.

మావూరు మాట్లాడింది-5

"పంచరంగుల పచ్చిపలికె
పచ్చీపలికె పచ్చీపలికె."

అదే దరువు వినిపిస్తున్నది. అదే స్వరం మధురిస్తున్నది. చుట్టూచూస్తే చింతచెట్టు లేదు. చేనుంది. మొక్కజొన్న చేను. ఆ చేని బొడ్డులో మంచె వుంది. మంచెమీద ఉన్నాడు మైసయ్య. చెట్టుమీద పాడిన పదమే చేనిలో వినిపిస్తున్నది. ఈసారి నేను పాట పాడమని అడగాలనుకోలేదు. అడగలేదు కూడా. మైసయ్య నన్ను చూడలేదు. పరవశించి తానే పాడుకుంటున్నాడు. మొక్కజొన్న మొక్కలు పాటకు తలలూపుతున్నాయి. వాటిమీద ఆదాటున వాలే పిట్టల్ని వడిసెల గుండ్లతో తోలుతూ మైసయ్య పాడుతూనే వున్నాడు. అప్పుడు దొరికింది నా అన్వేషణఫలం.

"పచ్చిమానూ తొ్రలోనే
పంచరంగుల పచ్చి పలికె
పచ్చిపలికిన పలుకూలకూ
పగడమే పదివక్కాలాయె."

పంచరంగుల పచ్చి అంటే పంచవన్నెల చిలక. పక్షి శబ్దం మెత్తగా ఒదిగిపోతే పచ్చి. ఇందులో ఉన్న చమత్కారం "పచ్చిమానూ తొ్రలో" పచ్చి పలకడం. పచ్చి రెండుసార్లొచ్చింది. ఒకటి పసిమివల్ల, పచ్చదనం ఏర్పడిన పచ్చి. మరొకటి 'పక్షికి' వ్యవహార వికృతి పచ్చి. లక్ష్మికి తద్భవం లచ్చిలాగా. ఆ చిలక పలికిన పలుకులతో ఏం జరిగింది, విన్నవాని హృదయం మురిసింది. అంతేనా? అయితే నేననాల్సివస్తుంది జానపదకవితాహృదయం లోతు ఇంతేనా అని! కలికి నవ్వితే ముత్యాలు రాలుతాయి. చిలక పలికితే పగడాలు రాలుతాయి. ఇదీ ఒక సొగసే. కానీ అంతటితోనే జానపద కవితాత్మ ఇంకిపోలేదు. ఆ చిలక పలుకులు పగడాల్లా ఉన్నాయనలేదు. పగడాలను

మించి ఉన్నాయి. అంతేకాదు. ఆ పలుకులు వెలువడేసరికి పగడాలు పదివక్కలైపోయాయట. 'పలుకుకు విలువెంత? పగడం తలను పదివక్కలు చేసేంత.' ఎంతటి అలంకారముంది ఈ భావనలో. ఉపమను మించిన-కాదు మింగిన 'వ్యతిరేకాలంకారం' పొడిపొడిగా నవ్వుతున్నది. ఇంతటి భావుకత ఉన్నందువల్లనే పల్లె పాటలు వెయ్యేళ్లుగా బతికి బట్టకట్టి మానంగా, మౌనంగా ఎదుగుతున్నాయి.

'మైసా-ఓరి మైసా' - విన్నగొంతే. ఎవరిదని అడగడమెందుకు? పసుల పోశమ్మదే.

'రా బిడ్డా రా! యేరే బియ్యం బెట్టిన. బాగుడికింది. తిందువుగని రా.' తీయని ఓదార్పు. ఆప్తత అంచుల్లో విరగబూస్తున్న ఊర్పు.

పోశమ్మ బతిమిలాట వెనక దాగిన ఉదంతం తేటపడింది. తానేదో పనిలో మునిగిపోయింది. పొయ్యిమీద ఉడికేసిన బియ్యం మంట సరిగాలేక 'నానువాలు వడ్డది' 'నానువాలంటే' కొంత ఉడకని బియ్యం. నాను+ప్రాలు. సంధికార్యం సరళసరళంగా పలకరించింది. ప్రాలు-వాలుగా మారిపోయింది. తలంబ్రాలులాంటిదే ఇది. తల+ప్రాలు=తలంబ్రాలు. తలమీద కుమ్మరించే బియ్యం. ఈ తలంబ్రాలే మరింత సరళంగా ఆకృతి తీర్చుకుని 'తల్వాలు'గా వాడుకలో ఉన్నాయి. తలంబ్రాలుకు తెలంగాణా మాండలికం తల్వాలు. నానువాలు ఈ శ్రేణికి చెందిన పదమే. నానిన బియ్యం అన్నమాట. అంటే ఉడికిన బియ్యం కాదన్నమాట. ఎవరైనా బితుకుబితుకుమంటుంటే, నానువాలు పడిపోతున్నాడనే వాడుకకూడా లేకపోలేదు. ఈ నానువాలే సర్కారు జిల్లాల్లో 'అన్నం నానువాలు అయ్యింది' అనే ప్రయోగంలో ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది.

పోశమ్మ బతిమిలాటతో మెత్తబడిపోయాడు మైసయ్య. చెకచెకా మంచె దిగి చెంగున పరుగుతీశాడు. మొక్కజొన్న పైరులమధ్య ఆగి కిలుక్కున నవ్వి "బాపూ! ఇంకో పాట వింటవా" అన్నాడు. నేను కనురెప్పలార్చి "ఔను మైసయ్యా" అనకముందే అందుకున్నాడు. ఈసారి మరికొంత జోరుగా, చేనూ చెలకా ప్రతిధ్వనించేంత హొరుగా.

"పటేండ్ల జీతగాడు
పయ్యేడ్ల మేపెటోడు

బండెక్కి సీటిగొట్టినే
ఓ బొల్లారపెల్లా."

ఆ తర్వాత ఏమి పాడుతున్నాడో నాకు వినిపించలేదు. పైరగాలి అలలమీద నోరారా ప్రతిధ్వనిస్తున్న 'ఓ బొల్లారపెల్లా' 'ఓ బొల్లారపెల్లా' తప్ప. ముందటి పంక్తులను చెవుల్లోనుంచి మనసులోకి చేదుకున్నాను.

"పటేండ్ల జీతగాడు
పయ్యేడ్ల మేపెటోడు"

ఇటు అక్షరసామ్యం ఉన్న యతినియతి. అటు అంత్య ప్రాసం చేస్తున్న సుందరహాసం. 'పటేలు' అంటే సర్కారు జిల్లాల్లోని మునసబులాంటివాడు. స్థూలంగా భూకామందు. మునసబే కానక్కరలేదు. పటేండ్ల జీతగాడంటే పాలేరు. మరి 'పయ్యేడ్ల' మాట. పై+యెడ్లా అనుకున్నాను. పైయెడ్లు, కిందియెడ్లు-ఈ ఉచ్చనీచాలు ఎద్దులకుకూడా ఎందుకనిపించింది. 'పైయెడ్లు' అన్నమాట వెనక విలక్షణమైన అర్థమేదో ఇమిడి ఉన్నట్టు అనిపించింది. 'పయ్య' అనే పదం వర్ణపరంగా ఉన్నట్టు స్ఫురిపించింది. స్ఫురించడమేమిటి? బాల్యంలో విన్న రెండురకాల వన్నెల యెద్దులు కళ్లముందు ఉరుకుతున్నాయి. 'పయ్యేద్దును మలుపు' 'అదుగో ఆ పుల్లెద్దును మర్లెయి'. పయ్యేద్దు కొంత ఎరుపువన్నెది. పుల్లెద్దు తెల్లనిది. పయ్యవన్నె అంటే పల్లవన్నె. కపిలవర్ణం. ఎరుపువన్నె. పయ్యేద్దు అంటే ఎరుపువన్నె యెద్దని రుజువయ్యింది. 'హరిద్రాభ పాటలాఖ్యలు చెలంగుc బల్లయన, బస్సెయనcగను, బయ్యయనcగ' అని ఆంధ్రభాషార్ణవం.

'పయ్యేడ్లమేపెటోడు' - ఆ పటేండ్ల జీతగాడు. ఏం? పుల్లెడ్లను మేపేవాడు ఎందుకు కాగూడదు? కావాలంటే పలికేదీ, వద్దుపొమ్మని ఆంక్షలు విధిస్తే నోరు మూసుకునేది కాదు జానపదకవిత. అది ఆవేశంలో నుంచి పుడుతుంది. నగ్నంగా, పరమోద్విగ్నంగా గజ్జెకడుతుంది. తన లయతో నేలనూ గాలినీ చుట్టబెడుతుంది. నిసర్గభావుకుల మనసు తలుపు తడుతుంది. అంతే.

'పటేండ్ల జీతగాడు' అన్నాడు ఆ జానపదుడు. యతి తరుముకొచ్చింది. క్షణంలో జరిగిన చమత్కారమిది. వెంటనే ఎత్తుకుంటాడు 'పయ్యేడ్ల మేపేటోడు' అని. కానీ ఆ యతినియతి అందాన్ని మింగేయదు. అర్థాన్ని అడుగంటనీయదు.

ఇంతకూ అసలు విషయం అక్కడే వుంది, మంచెమీద మైసయ్య మరిచి పోయిన గొంగడిలాగా. ఆ జీతగాడు ఏం జేశాడు? 'బండెక్కి సీటి గొట్టి'నాడు. సీటి అంటే ఈల- Whistle. ఈలవేయడం ఉత్సాహానికి విషయసూచిక. హుషారుకు మొదటి శీర్షిక. ఆ జీతగాడు కామందుగారి జీతగాడు. అందుకే బండెక్కి ఈలవేశాడు. ఎవరిని చూసో? శ్రీనాథుడే వ్రాశాడనుకుంటున్న క్రీడాభిరామం కళ్లముందు కేళ్లురుకుతున్నది. ఒకర్తి పలనాటి వీరచరితం ద్విపద ప్రబంధంగా పాడుతున్నదట ఓరుగల్లు పురవీధిలో. అది మామూలు పాటలా కాదు. మోతగా ఉన్న తాళగతిలో గుమ్మెటమీద 'ధుం ధుం కిట' అంటూ వాయిస్తూ, నడివీధిలో ఆ వీరచరితం పాడుతూ ఉంటే మతిపోయిన కుర్రకారు 'ఫీట్కారం' చేస్తూ తూలిపోయిందట. అంటే ఈలవేస్తూ పరవశించారు. ఆనాటి పడుచువారు. ఆ ఫీట్కారమే ఈల. అదే మాండలిక పరివేషంలో 'సీటి' మొత్తానికి నాలో ఒక సీటి కొట్టి, ఒక ఈలవేసి, ఒక ఫీట్కారం చేసి మాయమయ్యాడు మైసయ్య.

మావూరు మాట్లాడింది-6

సన్నసన్నగా ముసురు. చెప్పులు కొంచెం కొంచెం దిగబడుతున్నాయి. నెమ్మది నెమ్మదిగా నడుస్తున్నాను. చాలా రోజులయింది. పసుల పోశమ్మ కనిపించి. చినుకుల్లా ఆలోచనలు. "అయ్యో బాపూ! పిల్లతొవ్వ బట్టినవు. జారిపడేవు" – పసుల పోశమ్మ చల్లని కంఠస్వరం. పచ్చని పైరులాంటి ఆప్యాయత. ఆ పలకరింపు మళ్లీ నా చెవిలో మారుమోగింది. 'పిల్లతొవ్వ' ఎంతెంతో మెత్తగా ఎద అంచులు మీటింది. పిల్లగాలి ఉంది. పిల్లవాగు ఉంది. మరి ఈ 'పిల్లతొవ్వ' – పిల్లత్రోవ. అంటే కాలిదారి. కాలినడకతో పోయేది పిల్లతొవ్వ. బండ్లుసాగేది 'బండ్లబాట'. చిన్న, లేత అనే అర్థాల్లో ఉన్న 'పిల్ల' అనే పదం తోవతో కలుపుకున్న పొత్తు ఎంతో కొత్తగా భాసించింది.

పోశమ్మా నేనూ అలా నడుస్తూనే ఉన్నాము. 'తుర్‌తుర్‌తుర్' అంటూ ఒక అమ్మాయి ధ్వన్యనుకరణం చేస్తూ దూసుకుపోయింది మా యెదటినుంచి. అలాగే తేరిపారచూస్తున్నాను ఆ అమ్మాయివైపు. పోశమ్మ నా విస్మయాన్ని గమనించి అన్నది 'ఏందిబాపూ బీరిపోతున్నావు. అదో బిత్తిరిది". బీరిపోతున్నవు, బిత్తిరిది–ఒక్కమాటుగా రెండుమాటలూ రెక్కలెత్తాయి. నేను విస్తుపోయి చూస్తున్నాను. అదే బీరిపోతూ చూడడమన్నమాట. 'బీరిపోవు' గురించి ఆలోచిస్తుంటే భారతంలోని విరాటపర్వం గుర్తుకొచ్చింది. తిక్కన్న ప్రయోగం స్మృతికి తగిలింది. 'పొడిచిన వెస బీఱువోవక యొండొరు నందంద పొడుచుచు' (విరాట 2-347) ఇక్కడ బీఱువోవక అంటే బలహీనం కాక అని. ప్రాచీన కావ్యాల్లో ఈ 'బీఱువోవు' అనే పదం వ్యర్థం కావడం, బలహీనడం కావడం అనే అర్థంలోనే ఉంది. ఇంతకూ బలహీనం కావడం అనే గుణం నివ్వెరలోనూ జరుగుతుంది. ఆశ్చర్యంలో నీరుగారిపోయే లక్షణం లేదా మరి: ఆ 'బీఱుపోవు' మాటే ఈ 'బీరిపోవు'గా మారింది. అర్థవ్యక్తిలో చిన్న మార్పును తెచ్చి పెట్టుకుంది. 'బీరిపోవు'లో నుంచి 'బిత్తిరిది' ఎదురొచ్చింది. ఆ అమ్మాయి వాలకం

చూస్తుంటే స్తిమితం లేని వ్యక్తిలా వుంది. అరపిచ్చో, పావుపిచ్చో ఉన్నట్టూ అనిపించింది. 'బిత్తిరిది' ఆవిడ. బిత్తరం అంటే చంచలం అని ప్రాచీనకావ్యాల సాక్ష్యాలు బోలెడు. ఆంధ్ర కవితాపితామహులే అన్నారు కదా మనుచరిత్రలో 'అనిమేషత్వము మాన్చె బిత్తరపుచూపు' అని. బిత్తరచూపు, చంచలమైనచూపు. బిత్తరం ఉన్నది బిత్తరిది. అంతే. అదే 'బిత్తిరిది'. అంటే మనస్ చాంచల్యమున్నది. మరోరకంగా చెబితే పిచ్చిది. ఇది స్త్రీపరంగానే కాదు. పురుషపుంగవునికి కూడా వర్తిస్తుంది. 'బిత్తిరోడు' అని. అప్పుడప్పుడు ఇది ఆమ్రేడితమవుతుంది. 'ఏహే! బిత్తిరి బిత్తిరి జేస్తవు'. 'బిత్తిరిది' కాస్తా అచ్చుతప్పుకు లోనై 'బిత్తళిది' అయితే వ్యవహారం బెడిసిపోతుంది. 'బిత్తళి' అంటే దిసమొలది.

మనసులో ఈ మాటలవేళ్లు తవ్వుతూనే పోశమ్మను "ఏమిటీ ఊరిసంగతులు" అని అడిగాను. ఏవేవో సమాచారాలు ఏకరువు పెడుతున్నది. మంచీచెడూ, న్యాయం అన్యాయం ఆమె మాటల్లో వెలుగునీడల్లా స్ఫురిస్తున్నాయి. చెబుతూ చెబుతూ అనేసింది. "ఆడు ఈ ఊరికి మొక్కులమైపోయిండయ్యా" అని. మొక్కులం అనే మాటలో 'మొక్కు'ను విడదీసి చూస్తే రావలసిన అర్థం రాదు. అంతేకాదు పోశమ్మ చెప్పింది. ఒక దుర్మార్గుణ్ని గురించి. మొక్కులమైపోయిండు అంటే కంటకమైపోయాడనో, బల్లెం అయిపోయాడనో అర్థం రావాలి. మొక్కలం అనే పదానికి 'ముష్కరత్వం'. అనే అర్థముంది. అసలు ముష్కరం వికృతే మొక్కలం. తమాషాగా మారింది రంగు. శ్రీనాథుడు కాశీఖండంలో అన్న 'శక్ర నీ మొక్కలంబుల్ వినంబడ్డవే కావె' అనే దండకభాగం ముష్కరత్వాన్నే బలపరిచింది. ఆ దుర్మార్గుడు ఊరికి 'మొక్కులమై' పోయాడంటే ముష్కరుడయ్యాడన్న మాట. ఆ మాట అలా అలా తిరుగుతూ ఉండగా 'బాపూ' అని దూరం నుంచి పిలుపు. అరే...అరే...అదుగో–మైసయ్య. మైసయ్యకు నన్ను ఎలుగెత్తి పిలిచే చనువేర్పడింది. బాగుంది. కానీ వానచినుకులాంటివాడు. చేతికందడే. "మైసయ్యా! ఉండు. ఉండు. నీతో పని ఉంది". లాభంలేదని నేనూ పరుగుతీశాను. పట్టేశాను. కిలకిల నవ్వుతూ అన్నాడు. 'బాపూ! అబద్ధమాడుతున్నావ్! నాతో నీకు పనికాదు, పాట కావాలె". ఎంత బాగా చదివాడు నా అంతరంగాన్ని. "ఔను మైసయ్యా! ఈసారి ఒక కొత్తపాట పాడు. నాలుగు నుడుగులు చదివి తుర్రుమనొద్దు. ఏదీ పాడు" నేను బతిమిలాడడం భావ్యం కాదని అనుకున్న పోశమ్మ "వారీ!" అంటూ ఉరిమేసరికి మైసయ్య అందుకున్నాడు.

కాల్లిరుగగొట్టిందు నా దేవుడు-కాల్ల
కడియాలు దెచ్చిందు నా దేవుడు.
నడుమిరుగగొట్టిందు నా దేవుడు-నడుము
ఒడ్డాలం దెచ్చిందు నా దేవుడు
మెడలిరుగగొట్టిందు నాదెవుడు-మెడల
కంటెనే వెట్టిందు నా దేవుడు."

ఈ రకంగా పాడుతూ పోతున్నాడు. ఎవడీ దేవుడు? ఎందుకలా చేస్తున్నాడు? కాళ్లు విరగ్గొట్టడమెందుకు? కడియాలు తేవడమెందుకు? ఎందుకింత క్రూరత్వం? ఏమిటీ కసి? సమాధానం పాట చివరిపంక్తుల్లో దొరికింది.

"బాయిాల కప్పోలె వాడున్నడూ
బంగారు బొమ్మోలె నేనున్నా.
చేతూల కట్టోలె వాడున్నడూ
సెనిక్కాయ పువ్వోలె నేనున్నా."

తెలిసింది విషయం. ఆ దేవుడు భర్త. ఆవిడ భార్య. ఆమె వన్నెలో బంగారుబొమ్మ. పరువంలో విరగబూసిన సెనగపువ్వు. అతడు బావిలోని కప్ప. కూపస్థమండూకం. అజ్ఞాని. మూర్ఖుడు. చేతిలో కట్టెవంటివాడు. కసితప్ప రసికత ఎరుగనివాడు. ఆమె అందాన్ని చూస్తే అతనికి అసూయ. ఏదో నెపంతో చావబాదేవాడు. ఏ పెళ్లికో వెళ్లాలన్నప్పుడు మాత్రం ఎంతో ఆప్యాయత ఉన్నట్టు కడియాలూ, కంటె, ముక్కుపుల్లలూ, వొడ్డాణం తెచ్చి పెట్టుకో అనేవాడు. జోడుకుదిరిన ఈ పడుచుజంటలో ఆ పసిడిబొమ్మ పడుతున్న పాట్లనూ, నిర్వేదాన్నీ ఎంత హృదయద్రావకంగా వర్ణించిందీ జానపదగీతిక. 'కూపస్థ మండూక' అనే సంస్కృత న్యాయాన్ని అచ్చతెలుగులో అందరికీ అందుబాటులో ఉండేట్టు 'బాయిాల కప్పోలె' అనడం తెలుగునుడికి ప్రాణం పోయడం. 'సెనిక్కాయ పువ్వోలె' అనే ఉపమకూడా సరికొత్తదే. ఆ పల్లెపడుచుకు తనకు సన్నిహితంగా ఉన్నపూలే గుర్తొస్తాయి. పారిజాతాలూ, మందారాలూ స్ఫురించవుగదా. సెనగపువ్వు కళ్లముందు శిరసూపింది. అంతే. అది ఈ పాటలో విరబూసింది.

ఇంత చక్కని పాటపాడిన మైసయ్యను మెచ్చుకోవాలనీ, పాడమని గద్దించిన పోశమ్మకు కృతజ్ఞతలిచ్చుకోవాలనీ చూస్తే-ఏరీ? ఆ యిద్దరూ లేరే? మెచ్చుకోలు కోసం పాడిన పాట కాదుగదా అది. పైరగాలిలాంటిది. స్వచ్ఛంగా, స్వచ్ఛందంగా వీస్తుంది. పయనం తనది. ఫలితం మనది.

మావూరు మాట్లాడింది

- మలి నుడుగు

దొర కొడుకు

పల్లవి॥ ఎంతపనిజేసె దొరకొడుకు! అతని పే
రెత్తితే కడుపంత ఉడుకు ॥ఎంత॥

చరణం-1: శానేండ్లు పట్నంల
సదువుకుంటుండు!
యేసంగి సెలవులని
ఇంటి కొచ్చిండు!
సన్నవాగూ కాడ
నన్ను జూసిండు!
సూపుతోనే నన్ను
ఊపు వూపిండు ॥ఎంత॥

చరణం-2: నే నడిసి పోతుంటె
తా నడిసి వచ్చిండు!
నే నేడ నిలుసుంటె
తా నాడ నిలిసిండు!
ఏమి తోసక నేను
'ఏందయ్య' అంటేను
ఫొటొ తీస్తానని
మాట తిప్పేసిండు! ॥ఎంత॥

చరణం-3: గడ్డి కోసేటపుడు
కండ్లు మూసిండు!
కుప్ప మోసేటపుడు

కొంగు బట్టిందు!
ఉలికిపడి నేనపుడు
ఉరిమిసూసే సరికి
సినిమాలొ ఇట్లనే
సేస్తరని నవ్విందు! ॥ఎంత॥

చరణం-4: ఒరుసుకొని ఒరుసుకొని
తిరుగజొచ్చిందు!
సిగ్గుపడుతుంటె నా
సెంప నిమిరిందు!
సిలకనని ముత్యాల
గొలకనని ఏవేవొ
కైత్కాలు సూపించి
కరుగదీసిందు! ॥ఎంత॥

చరణం-5: 'లచ్చిని దొరా' అంటె
లచ్చిమీ అన్నాడు!
'లచ్చిమీ మా యింటి
లక్ష్మివే' అన్నాడు!
లగ్గమాడే రోజు
దగ్గెరుందన్నాడు!
ఎన్నొ బాసలు జేసి
ఇగరాడు అగరాడు! ॥ఎంత॥

తెలంగాణా పల్లెల్లో ఊరి పెత్తందారును 'దొర' అంటారు. అతను పటేల్ (మునసబు) కావచ్చు. పట్వారీ (కరణం) కావచ్చు. లేక మోతుబరి ఆసామీ కావచ్చు. 'దొర' అని పిలుస్తుంటారు. కోస్తాప్రాంతాల్లో 'దొర' అనే మాట తెల్లదొర (పాశ్చాత్యుల)లను స్ఫురింపజేస్తుంది. 'ఏంటీ దొరలా వస్తున్నావు' అన్నప్పుడు ఉన్న దొర తెల్లదొరే. క్రమంగా ఆ ప్రాంతాల్లో కూడా 'దొరతనం' 'దొరబాబు' అనే మాటలు దేశీయతను సంతరించుకున్నాయి.

ఈ పాటలోని దొరకొడుకు సిటీలో పెద్దచదువులు చదువుకుంటున్నాడు. ఇలా చదువుకునేవాళ్లు సెలవుల్లో ఊరికొస్తుంటారు. ఓ కెమెరా పట్టుకుని సరదాగా ఫొటోలు తీసుకుంటూ తిరుగుతుంటారు. అలాంటప్పుడు తారసిల్లిన కన్నెపడుచే లచ్చి–దొరబిడ్డకు కన్ను చెదిరింది. లచ్చి ఎక్కడుంటే అక్కడికి వెళ్లడం, దారికెదురుగా నిలవడం. 'ఫొటో తీస్తా' నని బులిపించడం, అలా అలా ఆ అమాయకపు పిల్లను కరగదీయడం, చివరికి పెళ్లిచేసుకుంటానని బాసచేసి, ఆ పిల్లను వల్లోవేసి, దగాచేసి పల్లెముఖం చూడకుండా తప్పించుకోవడం జరిగింది.

ఎంతకూ తిరిగిరాని దొరకొడుకును తలచుకుని కడుపుడికిపోతుండగా ఆ పల్లెపడుచు వెలిజిమ్మిన ఆర్తిగీతం ఇది.

ఇక ఈ పాటలోని కొన్ని మాటలను గురించి ముచ్చటిస్తాను. భాషావ్యాకరణ సూత్రాలను వివరించడం నా అభిమతం కాదు. కాలం రాపిడికి కొన్ని మాటలు ఎలా రూపు మార్చుకుంటాయో, కొత్తరుచులు తీర్చుకుంటాయో వివరిస్తాను.

'పనిజేసె' – మామూలుగా 'పనిసేసె' అని వుండాలి 'గసడదవాదేశ' సూత్రం ప్రకారం. కానీ తెలంగాణా జిల్లాల్లో సరళాదేశం వస్తుంటుంది. 'అటుజూసి' 'ఇటుజూసి' 'అదిజెప్పి' 'ఇదిజెప్పి' – అంతేకాదు. 'ఏంచేస్తాడు' అనడానికి 'ఏంజేస్తడని' వాడుక.

'కడుపంత ఉడుకు' – ఇందులో 'ఉడుకు' తద్ధర్మార్థకక్రియ కాదు, విశేష్యం. అంటే 'తాపం' 'వేడి' అని తాత్పర్యం.

'శానేండ్లు' అంటే చాలా ఏండ్లు. 'చాలా' అనేమాట 'శానా' అనీ, 'శనా' అని వాడుకలో ఉంది. 'శానశాన బాగున్నావు', 'మా దగ్గర శనా వడ్లున్నయి.' ల, నల వ్యత్యయం మనకు తెలిసిందే కదా!

షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయమైన 'లో' ఈ ప్రాంతంలో 'ల'గా మారింది. 'పట్నం'లో 'పట్నంల' అయింది. 'పట్నంల శాలిబండ, పేరైన గోలకొండ' అనే పల్లవి తరతరాలుగా పాడుకుంటున్న జానపదులది.

"పోటా తీస్తాననీ

మాట తిప్పేసిండు" దొరకొడుకు.

'ఫోటో' 'పోటా'గా మారడం అంతటా వున్నదే! ఈ ప్రాంతంలోని కొన్ని జిల్లాల్లో 'పోటువ' అనే ప్రయోగం కూడా ఉంది. వస్తువును 'వస్తువ' అన్నట్టు.

దొరకొడుకు ఆ పల్లెపడుచును ఆకట్టుకోవాలని రకరకాల వికారాలు చూపుతున్నాడు. 'ఏందయ్యా' అని అడిగేసరికి ఫోటో తీసే సాకుతో 'మాట తిప్పేసిందు – మాట మార్చేయడానికి 'తిప్పేసిందు' అనడం ఈ పలుకుబడి విశేషం.

తెలంగాణమంతటా 'చేసినాడు', 'చెప్పినాడు' అనడానికి 'చేసిందు, చెప్పిందు' అనడం సామాన్యం. పూర్వగ్రాంథికభాషలోనూ, ఇప్పటికీ రాయలసీమలోనూ ఉన్న 'చేసినాడు' వంటి క్రియారూపాల్లోని 'న' కారం అనుస్వారంగా మారి 'నా'లోని ఆకారాన్ని గిరాటువేసి 'చేసిందు'గా రూపొందింది. మరి కోస్తా ప్రాంతాల్లోనో? 'న కారం ఎగిరిపోయి చేసి+ఆడు చేశాడుగా మారింది తాటాకులోని ఉచ్చారణను పుచ్చుకుని. ఇంతకూ ఈ 'చేసినాడు' కూడా మూలరూపం కాదు. దీనికి మూలం 'చేసినవాడు'. 'వచ్చినవాడు ఫల్గునుడు' అన్న తిక్కన్న ప్రయోగంలో ఉన్నది ఈ పదమే. ఇప్పుడు 'చేసినవాడు' 'చేశాడు' అన్న క్రియార్థంలో కాక 'ఎవడు చేశాడో వాడు' అనే కర్త అర్థంలో మిగిలిపోయింది.

చనువు ముదిరిన దొరకొడుకు లచ్చి కొంగు పట్టుకున్నాడు. ఆమె 'ఉరిమి సూసింది'. చూపులు పలురకాలు–వాలు చూపులు, ఓరచూపులు, వలపుచూపులు, చిలిపిచూపులు, కొసరుచూపులు, ముసురుచూపులు, కోరచూపులు, కొరకొరచూపులు. ఆ కొరకొరచూపులు. ఆ కొరకొర చూపుల్లో వినిపించని ఉరుములు, కనిపించని పిడుగులు ఉంటాయి. 'ఉరిమి సూసేసరికి' అన్న మాటలో ఇంతటి అభివ్యక్తి ఉంది.

'ఒరుసుకొని ఒరుసుకొని' – మరీ దగ్గర దగ్గరగా ఆనుకొని, రాసుకొని, పూసుకొని తిరగడంలోని అర్థం ఒరుసుకొని తిరగడంలోనూ ఉంది. మామూలుగా 'ఒరుసుకొని' అనే మాటలో రాపిడి అనే అర్థం ఉంది. ఒరగల్లులో ఉన్నదిదే.

లాభం లేదనుకున్నాడు దొరకొడుకు. 'చిలకా ముత్యాల గొలకా' అంటూ స్తోత్ర వాఙ్మయంలో పడ్డాడు. 'గెల' అనే మాట ఇక్కడ 'గొలక'గా మారింది. స్తోత్రాలతోపాటు 'కైత్కాలు సూపించిందు'. 'కైత్కాలు' అంటే 'కవిత్వాలకు' తద్భవం. ఇది లోగడ నేను చేసిన వివరణే.

పెళ్లికి 'పెండ్లి' అనడం. 'లగ్గం' అనడం రెండూ వాడుకలో ఉన్నవే. లగ్నం అంటే సుమూహూర్తం. ఇది మొత్తం పెళ్లితంతుకే పర్యాయపదంగా నిలిచిపోయింది. ఈ పాటలో చివరిమాట 'ఇగరాదు–అగరాదు'. దీంట్లో 'ఇకరాదు' 'ఇగరాద'య్యింది.

మరి 'అగరాడు'? అది 'ఇగరాడు'కి ఊతపదం. అయితే తెలంగాణలోనే ఇగొస్తడు అగొస్తడు అనే వాడుక 'ఇదిగో వస్తాడు' 'అదిగో వస్తాడు' అనే అర్థంలో ఉంది. కానీ ఈ 'ఇగరాడు-అగరాడు'లో ఆ అర్థాన్ని సమన్వయించలేం. దీనికర్థం 'ఎంతకూ రాడు, అసలే రాడు, ససేమీ రాడు అంతే.

బొంబాయికి

పల్లవి॥ పొట్ట సేతబట్టుకొనీ
బొంబాయికి యెల్లిపాయె
ఎట్ల వున్నడో! కొడుకు
ఏమి తిన్నడో! ॥పొట్ట॥

చరణం–1: కాల్జేతులు సల్లగుంటె
కదురూమొగ్గం వుంటే
బతుకవచ్చు బిడ్డా అని
బతిమాలిన యినకపాయె! ॥పొట్ట॥

చరణం–2: ఊరుగాని ఊరటా
దారిగాని దారటా
బాస తెలియనోల్లకు ఆ
పట్నం ఒక అడివట! ॥పొట్ట॥

చరణం–3: మూడొద్దుల కొక్కసారి
కోడికూర లేకుంటే
కంచమిసిరి కొట్టే నా
కన్నతండ్రి ఏమితినెనొ? ॥పొట్ట॥

చరణం–4: ఇంతపెద్ద యిల్లున్నా
ఇసుగుకునే యెౘ్రినాన్న
కోల్లగూడసొంటి మురికి
కొంపలోన ఎట్లుండెనొ? ॥పొట్ట॥

చరణం–5: ఏమి కొడుకు ఏమి కొడుకు
ఇగురమున్న చేతివొడుపు.
వానినేతముందు గిర్ని
బట్టలైన దిగదుడుపు! ||పొట్ట||

చరణం–6: కొత్తలు పంపిస్తననీ
కొడుకు కారటేసెగాని
పానానికి సుకంలేంది
పైసలల్ల ఏముంది? ||పొట్ట||

ఊళ్లో చేనేతవృత్తితో జీవిక సాగక బొంబాయికి వెళ్లిపోయి, బట్టల మిల్లులో కార్మికుడుగా చేరిపోయిన ఒక పద్మశాలి యువకుని తల్లి కడుపుతీపి ఈ పాటలోని వస్తువు.

ఊళ్లో చేనేత వృత్తివల్ల వచ్చే రాబడికంటే, మిల్లులో కార్మికుడిగా చేరితే వచ్చే ఆదాయం మూడింతలు నాల్గింతలు. సంపాదనకేమి? రెండుచేతులా. కాని సదుపాయాలో! నిండుసున్న. ఆ కన్నతల్లికి తెలుసు తన కొడుకు నాలుగు రాళ్లు వెనకేయాలని అక్కడ ఎంత కష్టపడుతున్నాడో?

ఆ యువకుడు బొంబాయికి వెళ్లింది సరదాగా సూట్‌కేస్ చేతబట్టుకొని కాదు, 'పొట్ట సేతబట్టుకొని'. ఈ పలుకుబడి వెనక ఎంతటి దైన్యం ఉంది? 'పొట్టకోసం' అనే మాటకున్న అర్థాన్ని విచిత్రంగా ఇముడ్చుకున్న మాట ఇది.

తల్లి బాధ 'ఏమి సంపాదిస్తున్నాడో' అని కాదు. 'ఎలా ఉన్నాడో?' 'ఏమి తిన్నాడో?' అని. 'తల్లి కడుపు జూస్తుంది–పెండ్లాం జేబు జూస్తుంది' అనే సామెత ఆ మాతృమూర్తి ఆర్తిలో ఎంత సహజంగా ధ్వనిస్తున్నది?

'కాళ్జేతులు' – ఇక్కడ గసడదవాదేశం మళ్లీ చతికిలబడిపోయింది. సరళాదేశం సంధిలో వచ్చి కూర్చుంది.

'కదురూ–మొగ్గం' – ఈ ప్రాంతంలో 'మగ్గం' మొగ్గం అయింది. కోస్తాప్రాంతాల్లో ఈ వాడుక లేదు. అక్కడు 'మగడ' 'మొగుడు' అయ్యాడు. ఇక్కడ ఆ మొగుడే 'మొగడు' గా ఉన్నాడు.

'బతుకవచ్చు బిడ్డా!' - 'బిడ్డ' అనే మాటకు కొడుకు, కూతురు అనే రెండర్థాలున్నాయి. తెలంగాణాలో 'ఎందరు బిడ్డలు' అన్నప్పుడు ఎందరు కూతుళ్లు? అనే అర్థం. కోస్తాప్రాంతాల్లో ఈ ప్రశ్నకు అర్థం సంతానం ఎంతమంది? అని. ఆ పరిధిలో కూతుళ్లతోపాటు కొడుకులూ వస్తారు. అయితే మరో తమాషా ఉంది. తెలంగాణంలో కోపంగానో వెటకారంగానో 'ఏంది బిడ్డా' అన్నప్పుడు అది పురుషులకు కూడా వర్తిస్తుంది. ఆప్యాయతను సూచించడానికీ 'బిడ్డా' అనే పదం వాడుకలో ఉంది. ఇక్కడ ఉన్నది ఆ కడుపుతీపే.

బొంబాయిలో వినిపించే భాష మరాఠీ, హిందీ, ఇంగ్లీషు. మరి తెలుగు గడ్డ నుంచి అక్కడికి వెళ్లిన ఈ అమాయకుడు నాలుగు తెలుగుమాటలు తప్ప మరే భాషలోనూ మాట్లాడలేడు. ఎలా మరి? ఆ తల్లి మనసు ఆ కలవరంతోనే అంటుంది.

"బాస తెలియనోల్లకు ఆ
పట్నం ఒక అడివట" అని.

'బాస' అనగానే వాగ్దానం గుర్తుకొస్తుంది. ప్రేమికులు జన్మజన్మల అనుబంధాలను తిరగేసి, చేతిలో చెయ్యేసి, బాసలు చేసుకుంటూ వుంటారు. సినిమాల్లోనూ, అప్పుడప్పుడు సిసలు జీవితాల్లోనూ. ' బాస నాకు తెలియదు' 'ఏం బాసల మాట్లాడిండు' లాంటి తెలంగాణా ప్రయోగాల్లో ఉన్న 'బాస' భాషే. అయితే 'బాసచేసి మరిచిపోయిండు' లాంటి సందర్భాల్లో ఉన్నది వాగ్దానం అర్థంలోనే.

'మూడొద్దులు' అంటే మూడునాళ్లు. దీని సంధికార్యం చిత్రంగా జరిగింది. మూడు+పొద్దులు. దీంట్లో 'ప' వర్ణం లోపించి మూడొద్దులుగా మారింది. ఒక్క మూడొద్దుల్లోనే కాదు, రెండొద్దులు, నాల్గొద్దులు, ఆరొద్దులు, పదొద్దులు. ఇలా అన్నింట్లోనూ ఇదే జరిగింది. కోస్తా ప్రాంతాల్లో 'మూడు దినాల'కు 'మున్నాళ్లు' 'మూడు రోజులు' అనే ప్రయోగాలున్నాయి. 'మూడు రోజుల' వాడుకే జాస్తి. ఇంతకూ 'రోజు' అనే మాట పచ్చి ఫారసీకం. మరి నేను వాడిన జాస్తిమాత్రం తెలుగుదా? కాదు. 'జ్యాదతీ' అనే ఫారసీ పదానికి వికృతి. సంధిగతంగా జరిగే ఈ 'ప' వర్ణలోపం కోస్తాప్రాంతాల్లో వేరే పదాల్లో ఉంది. 'చెయ్యెచ్చుకున్నాడు', 'ముక్కట్టుకున్నాడు', 'ముద్దెట్టుకున్నాడు' వగైరాల్లో జరిగిందిదే.

పాపం ఆ యువకుడుండేది ఇరుకుగదిలో, చాప పరిచినంత జాగాలో. ఇది

తెలిసిన తల్లికి 'కోల్లగూడసొంటి మురికికొంప' కళ్లముందు నిలుస్తుంది. 'కోల్లగూడు+అసొంటి'. కోల్లగూడు అంటే కోళ్ళగూడే. చిన్నగది అన్న అర్థంలో చేసిన ప్రయోగం ఇది. 'అసొంటి' అనే పదం అటువంటి అనే పదం నుంచి పుట్టింది. 'అసుంటి', అసువంటి అనే రూపాలు కూడా ఉన్నాయి దీనికి.

ఆ యువకుడిది 'ఇగురమున్న' చేయట. 'ఇగురం' అంటే నేర్పు. ఇది 'వివరం' అనే మాటకు వికృతి. వివరం ఇవరం ఇగరం. ఇదీ క్రమం. అపదాది గకారం వకారమవుతుందని వ్యాకరణం చెబుతుంది. చిగురు, చివురు, నగు, నవు వగైరా. కానీ ఇక్కడ వకారం గకారంలోకి దిగింది. మాండలిక పదాల్లోని చమత్కారమిదే.

మిల్లుగుడ్డలను మొన్నమొన్నటివరకు తెలంగాణంలో 'గిర్ని బట్టలు' అనేవాళ్లు. మరి ఆ పాటలో 'కొత్తలు మాటేమిటి? హైదరాబాదు రాష్ట్రం నైజాం పాలనలో ఉన్నప్పుడు ఇక్కడి కరెన్సీ వేరు. దాన్ని 'హాలీ' అనే వారు. 'హాలీ' అంటే ఇప్పటిది (Current) అని అర్థం. బ్రిటిషు పాలనలో వున్న బొంబాయిలాంటి రాష్ట్రాల్లోని కరెన్సీని నాటి హైదరాబాదీయులు 'కల్దార్' అనేవాళ్లు. హాలీకంటె కల్దార్ విలువ ఎక్కువ. ఆ కల్దార్ ఇక్కడివాళ్ల దృష్టిలో కొత్త నాణెం కదా! అందువల్ల ఆ కల్దార్ పైసలను 'కొత్తలు' అనేవాళ్లు. 'వానికి కొత్త బుట్టదు', 'కొత్తకు పనికిరాదు' లాంటి ప్రయోగాల్లో వున్న 'కొత్త'కు అర్థం పైసా.

'కారటేసె' – కార్డు+వేసె అన్న మాట. కార్డులోని సంయుక్తాక్షరం కారటులో పరుచుకుపోయింది. అసలు కార్డు వ్రాయడం కదా! కార్డు వేయడమేమిటి? బహుశః ఇది 'ఖత్‌డాల్నా' (ఉత్తరం వేయడం) అనే ఉర్దూ ప్రయోగం పాదులో పుట్టిందేమో!

బావ యెప్పుడొస్తడే?

బావ యెప్పుడొస్తడే లేగదూడా! నా
పాన మాగకున్నదే ఇంటికాడ! ॥బావ॥

పువ్వులంటె మనసు లేదు
బువ్వమీద బుద్ధిపోదు!
పొంటెజాము పరుపుమీద
పొర్లిన కన్నంటుకోదు! ॥బావ॥

బీరపూల పందిరేమొ
బీరిపోయి సూసింది!
మొగులు మీద సందమామ
బుగులు బుగులు రేపింది! ॥బావ॥

మునివాకిట ఏ యెద్దుల
మువ్వల సప్పుడు విన్నా
బావ యెక్కి వచ్చేటి స
వారి కచ్రమనుకున్న! ॥బావ॥

బావపేర చీటి రాసి
బరువుదించుకుందమంటె
సిన్నప్పుడు నాల్గునుదుగు
లన్న సదుకోనైతిని! ॥బావ॥

వలపు కబురు పంపడానికి చిలుకలున్నాయి. హంసలున్నాయి. మబ్బుతునకలున్నాయి. కాపుపడుచుకు రోజూ కట్టెదుట కనిపించేది లేగదూడే. 'బావ యెప్పుడొస్తాడని' ఆ లేగ నడుగుతుంది. తన మనసు పొరల్లో ఒదిగిన కల్లోలాన్ని ఏకరువు పెడుతుంది.

'వస్తాడు' వంటి క్రియల్లోని దీర్ఘం హ్రస్వం కావడం ఇక్కడ సర్వసామాన్యం. గోదావరి దాటినకొద్దీ క్రియలకు లాగుళ్లు అధికం. తెలంగాణం నడిగడ్డలోకి చొచ్చినకొద్దీ కుదింపులు మెండు.

బావమీది ధ్యాసతో ఆ కాపుపడుచుకు 'అరతి' అనే మన్మథావస్థ ఏర్పడింది. పూలమీద మనసు లేదు. సరే! 'బువ్వ మీద బుద్ధిపోదు' అంటే – అన్నం సయించడం లేదన్నమాట.

దీంట్లోనే 'పొంటెజాము' అనే మరోమాట ఉంది. దీని అర్థం చాలాసేపు అని. 'పొంటె' అంటే నిఘంటువు చెప్పే అర్థం 'కొరకు' అని. 'లోకహితంబు పొంటె' – ఇది నన్నయ ఆంధ్ర మహాభారతం ఆదిపర్వంలోని ప్రయోగం. మరి మాండలికంగా ఉన్న 'పొంటె' అర్థం వేరు.

'నిద్ర పట్టలేదు' అనడానికి 'కన్నంటుకోదు' అనే ప్రయోగం ఎంత కమనీయం!

'బీరిపోయి' – అంటే బిత్తరపడి'. ఆశ్చర్యంగా అనే అర్థాల్లో ఈ ప్రాంతంలో వాడుతుంటారు. 'అది జూసి నేను బీరిపోతిని' వంటివి ఎప్పుడూ వినేవే. దీని మూలరూపం 'బీరువోవు'.

'సవారికచ్రం' – పది ఇరవై ఏళ్ల క్రితం తెలంగాణంలో పల్లెపల్లెకూ నేటి జీపుల్లా దూసుకుపోయే 'సవారి బండ్లుం'డేవి. ఒక ఊరి నుంచి మరొక ఊరికి, పల్లె నుంచి తాలూకా కేంద్రానికి వెళ్లాలంటే కలవాళ్లూ, మోతుబరిరైతులూ ఈ బండ్లను ఉపయోగించేవాళ్లు. సవారిబండినే కొన్ని జిల్లాల్లో 'సవారి కచ్రం' అంటారు. 'కచ్చడం' అంటే కౌపీనం (గోచీ) అనే అర్థంతోపాటు బండి అని కూడా చెబుతుంది నిఘంటువు. ఇది యుగళపదం. అంటే ఒక అర్థంలో దేశ్యం. ఒక అర్థంలో వైకృతం. కౌపీనార్థంలో ఇది దేశ్యం కావచ్చు. కానీ బండి అనే అర్థంలో వైకృతమేమో అనిపిస్తుంది. పూర్వం కంచరగాడిదలను బరువు మోయడానికీ, బండ్లు లాగడానికీ ఉపయోగించేవారు. కంచరగాడిదను ఫారసీలో 'ఖచ్చర్' అంటారు. బహుశః ఆ 'ఖచ్చర్' లను కట్టే బండ్లు కావడం వల్ల 'కచ్చరాలు' అనే మాట వాడుకకెక్కి ఉంటుంది.

అంతగా బావకోసం కలవరించే ఆ కన్నెపిల్ల నోరులేని లేగదూడతో ఎందుకు చెప్పుకోవాలి? ఒక జాబురాసి పడేస్తే రెక్కలు గట్టుకొని బావ వాలడా ఆమె ముంగిట్లో. ఇక్కడే ఒక విచిత్రమైన మూగనిజం ఉంది. ఆమె

"సిన్నప్పుడు నాల్గునుడుగు
లన్న సదువుకో" లేదు. పాపం.

'నుడుగులు' అంటే మాటలు. పంక్తులు, చరణాలు. 'ఒక నుడుగినిపించు' అంటూ పాట పాడేవాళ్లను అడగడం పరిపాటి. 'నుడుగు' అంటే 'చెప్పు' అనే అర్థంలో ప్రాచీన కావ్యాల్లో అగుపడుతుంది. మరి 'నుడువరి' అంటే వాచాలుడు. అలా పాతకావ్యాల్లో మాత్రమే తలదాచుకున్న ఆ 'నుడుగు' తెలంగాణంలో పల్లీయుల నాలుక కొసలపైన ఇప్పటికీ ఎంత పసందుగా పలుకుతున్నదో?

ఏమి మొగడో!

పల్లవి॥ వద్దంటె యినదేమి మొగడో! తాగ
వద్దంటె యినదెంత అగడో! ॥వద్దంటె॥

చరణం-1: రెండు జాములదాక
ఎండైన వానైన
సాకిరేవే తప్ప
లోకమే యెరుగడు!
పొద్దు వంగిందంటె
బుద్ది మల్లిందంటె
కల్లంగడే తప్ప
కదమదేమెరుగడు! ॥వద్దంటె॥

చరణం-2: గురికుదిరెనా ఎంత
మురికి బొంతలనైన
మల్లెపువ్వుల వతుగ
తెల్లంగ ఉతుకుతడు!
పీటేసి కూసుంటె
పెద్ద బుంగెడు కల్లు
దమ్ము తిప్పక తాగి
తైతక్కలాడుతడు! ॥వద్దంటె॥

చరణం-3: రాతిరేమో బండ
బూతులను యిప్పుతడు!

పొద్దు పొడువంగనే
సుద్దులను జెప్పుతడు!
కడుపులో ఒక బింకి
కల్లు ఉరికిందంటె
దేవునసువంటోడు
దయ్యమై తూలుతడు! ॥వద్దంటె॥

చరణం-4: తిట్టినా కొట్టినా
కట్టుకున్నోడని
ఎట్టెట్టనో ఉగ్గ
బట్టుకుంటిని గాని;
"మల్లి నీ మొగడు దొ
మ్మరి గుడిసెలేలె" నని
పొరుగమ్మలంటె తల
నరికేసినట్టాయె! ॥వద్దంటె॥

తన మొగుడు బట్టలుతకడంలో దిట్ట. ఉన్న లోపమల్లా తాగుడు. మల్లికి తన మొగుడంటే వల్లమాలిన ప్రీతి. ఆ తాగుడు దగ్గరే వస్తుంది చిక్కంతా. 'వద్దు! తాగవద్దు!' అంటూ మొత్తుకున్నా వినడు. తాగుడంటే అతనికి ఎంత అగడు! 'అగడ'ంటే ఎంతో ఆసక్తి. ఆబ, అధికాశ. ప్రాచీన కావ్యాల్లో 'అగడుపడు' అంటే 'దూఱుపడు' 'తొట్రుపడు' అనే అర్థాల్లో ప్రయోగాలున్నాయి. మాండలికంగా ఈ అర్థాలు మారిపోయాయి.

"బుద్ధి మల్లిందంటె" – అతడు
"కల్లంగడే తప్ప
కడమదేమెరుగడు"
మిగతా అనడానికి 'కడమది' అనే పదం వాడుకలో వుందిక్కడ.

బట్టలుతకడంలో అతని పనితనాన్ని నెమరువేసుకుంటూ భార్య అన్న మాటల్లో 'వతుగ' అనే ప్రయోగం చాలా తమాషాగా 'మల్లెపువ్వుల వతుగ' అంటే 'మల్లెల్లాగ' అని. ఈ 'వతుగ' లో ఉన్నది సంస్కృతపదమైన 'వత్' (వలె). హలంతమైన 'వత్' అమాంతంగా అజంతమైపోయి, అచ్చతెనుగు తావిని పుక్కిలిస్తున్నది.

'బండబూతులను యిప్పుతడు' అనే వాక్యంలో ముచ్చటైన నుడికారం ఉంది. బూతులు ముదిరితే బండబూతులు. తెలుగునాడంతటా ఈ మాట చెలామణిలో ఉంది. కానీ 'బండబూతులను యిప్పడం' మాండలికం. 'ఏమిటయ్యో పంచాంగం ఇప్పుతున్నవ్' వంటి ప్రయోగాలు వాడుకలో ఉన్నాయి. ఆ వరసలోనే కుదిరింది ఈ బూతులను విప్పడం.

తెలంగాణంలో పరమగ్రాంథిక రూపాలు కొన్ని రోజువారీ వ్యవహారంలో తారసిల్లుతాయి. 'పొడువంగనే' అలాంటి మాటే. 'పొడువఁగ'లో ఉన్న అరసున్న పూర్ణానుస్వారంగా పొడుచుకొచ్చింది. ఇలాంటి రూపాలే తినంగనే, వినంగనే, చెప్పంగనే, చెయ్యంగనే.

కల్లుపాత్రల పేర్లు రకరకాలు. సైజునుబట్టి ఏర్పడ్డ పేర్లివి. పెద్దదైతే అది కల్లుకుండ. చిన్నదైతే లొట్టి. మరీ చిన్నదైతే బింకి. 'కల్లుముంత' అనే ప్రయోగం ఈ ప్రాంతంలో లేదు. 'ముంత' అనే మాట బహిర్భూమికి వెళ్లేటప్పుడు తీసుకుపోయే పాత్ర. 'ముంత బట్టుకొని పోయిండు' అన్న వాక్యంలోనిది ఆ ముంతే.

తాగుబోతుల్లో కొందరికి కల్లువాసన చూస్తేనే కళ్లు తిరిగిపోతాయి. రెండు గుక్కలు తాగితే గుండెలో హుషారు పుడుతుంది. ఒక్క 'బింకి' కల్లు తాగితేనే మన మదేలుకుతికెలో దయ్యం తైతక్కలాడుతుంది.

ఈ పాటలో 'ఉగ్గబట్టుకోవడం' అనే మాటుంది. అణచుకోవడం, దాచుకోవడం అనే అర్థంలో.

మల్లి తన తాగుబోతు మొగుడు తిట్టినా, కొట్టినా, కట్టుకున్నోడు కదా అని 'ఎట్టెట్టనో ఉగ్గబట్టు' కుంది.

తన మొగుడు కొట్టినా ఓర్చుకుంటుంది. కానీ, దొమ్మరి గుడిసెలేలుతున్నాడని పొరుగమ్మలంటే తల నరికేసినట్లయింది. 'గుడిసెలేలె' – 'ఏలె' అనే ప్రయోగం 'ఏలినాడు' అనే అర్థంలో ఉంది. 'చెప్పె', 'చేసె' మొదలైన భూతకాలార్థక గ్రాంథిక క్రియలు యథాతథంగా ఇక్కడ వాడుకలో ఉన్నాయి. 'ఏలె' ఆ కోవకు చెందిందే.

సెల్లెలా!

పల్లవి॥ సావుకాలం వచ్చె సెల్లెలా! మాసెద్ద
గావుకాలం వచ్చె సెల్లెలా! ॥సావు॥

చరణం–1: పాడు వరదలు వచ్చి
పల్లెనే ముంచేసె!
పంటకెదిగిన పైరు
పచ్చులను కాజేసె!
ఏమితిని బతుకుదము సెల్లెలా! ఇకముందు
ఎట్లెట్ల గడుపుదము సెల్లెలా! ॥సావు॥

చరణం–2: పాపిష్టి వరదలకు
పాక కొట్టుకపాయె!
నిలువనీడే లేని
అలిపిరీ బతుకాయె!
మీదున్న ఆ మొగులె సెల్లెలా! మనకింక
మీద దిక్కానేమొ సెల్లెలా! ॥సావు॥

చరణం–3: కన్నీల్లు తాగైన
కడుపు నింపుదమంటె
వడిలిపోయిన కంట
తడిగూడ కరువాయె!
గుడికెల్లి మొక్కితే సెల్లెలా! అయ్యో అ
క్కదరాయె ఎదురాయె సెల్లెలా! ॥సావు॥

చరణం-4: **అప్పొ సప్పో జేసి**
ముప్పుతిప్పలు పడీ
ఎట్లనో మన యెవుస
మీద్కుకొస్తామంటె
కొత్తపంటమ్మితే సెల్లెలా! సౌకారు
మిత్తికే సరిపోదు సెల్లెలా! ॥సావు॥

చరణం-5: **ఇయ్యేడె నీ పెండ్లి**
ఎట్లయిన జేస్తనని
అయ్య సావంగ బా
సైతె జేస్తిని గాని
నా మాట పొల్లాయె సెల్లెలా! ఇంక నా
నాల్క తెగిపోదాయె సెల్లెలా! ॥సావు॥

పాడు వరదలు వచ్చి పల్లెను, పైరును, తలదాచుకునే పూరిపాకను ముంచేయగా, ఒక సన్నకారు రైతు పొందిన ఆవేదన ఈ పాటలో తెరలు తెరలుగా పొరలి పోతున్నది. తనకు నా అనే వారెవరు లేరు ఒక్క చెల్లెలు తప్ప. ఆ చెల్లెలితో చెప్పుకుంటున్నాడు తనగోడు. తనకు కలిగిన ఆ దుస్థితిని 'గావుకాలం' అన్నాడు. 'గావు' అంటే బలి. బోనాలపండగ పూట గొర్రెలనూ, మేకలనూ బలి ఇచ్చేటప్పుడు (ఒకప్పుడు) పెట్టేకేక గావుకేక. అలాంటి కిరాతకకాలం గావుకాలం.

వరదల అఘాయిత్యం వల్ల వాళ్లది 'అలిపిరి' బతుకైపోయింది. 'అల్ప' శబ్దానికి వికృతి అలిపిరి. తత్సమంలోని సంయుక్తాక్షరత పోవడం వల్ల ఈ పదం తద్భవంలో చాలా తేలికగా తయారైంది.

'మొగులు' అనే మాట ఇక్కడ ఆకాశం అనే అర్థంలో ఉంది. ప్రాచీన అర్వాచీన కావ్యాల్లో 'మొగులు', 'మొగిలు', 'మొయిలు' అనే ప్రయోగాలు మేఘం అనే అర్థంలో ఉన్నాయి. 'మొగులు దారి', 'మొయిలు దారి' అంటే మబ్బులదారి అనే అర్థం. కేవలం మేఘపరంగా ఉన్న మొగులు ఈ ప్రాంతంలో ఆకాశంగా విస్తరించింది.

వ్యవసాయానికి మాండలిక రూపం 'యెవుసాయం', 'యెవుసం'. మరి 'మిత్తి' అంటే మృత్యు శబ్దవికృతి కాదు; వడ్డి. ఈ సందర్భంలో పేర్కొనదగిన ఉర్దూమాటలు

మూడున్నాయి. 1. అసల్ 2. ముద్దత్ 3. షరహ్. అసల్ అంటే అసలే. ఇక ముద్దత్ అంటే మితి. ఒక గడువులో అసలు డబ్బు షరహ్ (వడ్డీరేటు)తో సహా ఇచ్చేయాలనే ఏర్పాటు. బహుశః 'ముద్దత్' ముద్దతీగా మారి 'మిత్తి' అయి ఉంటుంది. లేక 'మితి' యే 'మిత్తి'గా మారి పోయిందో, మొత్తానికి మిత్తి సన్నకారు రైతుల పాలిటి మిత్తే (మృత్యువే).

సర్కారు ప్రాంతంలో 'షావుకారు'గా ప్రచలితంగా ఉన్న పదం హిందీలోని 'సాహుకార్' నుంచి వచ్చింది. తెలంగాణంలో ఆ పదమే 'సౌకారు'గా మిగిలిపోయింది.

'ఇయ్యేడు' అనే పదంలోని త్రికసంధి ఇక్కడి వ్యవహారంలో ఉన్నదే. ఈ సంవత్సరానికి అనడానికి బదులు 'ఇయ్యేడు' బాగా వాడుకలో ఉన్నమాట.

అయిదేండ్లకోసారి

పల్లవి॥ కోల్లు దినేటోల్లు పోయి
గొర్లు దినేటోల్లొచ్చిరి
అయిదేండ్లకు కనిపిచ్చిరి
ఐకుంటం జూపిచ్చిరి! ॥కోల్లు॥

చరణం–1: బడి పెట్టిస్తామనిరి
గుడి గట్టిస్తామనిరి
బడికో సున్నా జుట్టిరి
గుడికో నామం బెట్టిరి ॥కోల్లు॥

చరణం–2: కంకర రోడ్డేస్తమనిరి
కరెంటు తెప్పిస్తమనిరి
అడ్డమైన పైస గుంజి
బిడ్డల లగ్గాల్ జేసిరి! ॥కోల్లు॥

చరణం–3: పజల రాజ్జె మనబట్టిరి
పంచాయితిలని పెట్టిరి
పజలపేరు జెప్పుకొనీ
కజానాలు కాజేసిరి! ॥కోల్లు॥

చరణం–4: సబల మీద సబలుబెట్టి
సదివిందూదర గొట్టిరి
సివారు దాటంగానే
సెప్పింది వొదిలిపెట్టిరి! ॥కోల్లు॥

చరణం-5: గాందిపేర 'జై' కొట్టిరి
కల్లంటే 'ఛీ' కొట్టిరి
తెల్లార్లూ పెద్దొరింట్ల
నల్లసీస లొడగొట్టిరి! ॥కోల్లు॥

తెలంగాణంలో నైజాం పాలన అంతరించి ప్రజాప్రభుత్వం ఏర్పడినప్పుడు కొందరు నాయకుల దోపిడిని కనిపెట్టిన గ్రామీణులు

"కోల్లు దినేటోల్లు పోయి
గొర్లు దినేటోల్లొచ్చిరి"

అంటూ వుంటే ఎన్నోసార్లు విన్నాను. అదే పల్లవిగా అందుకున్నాను.

'గొఱ్ఱెలు' గొర్లుగా మారడం, 'బఱ్ఱెలు', 'బర్లుగా' మారడం ఇక్కడి పరిపాటి. ఇదేమిటి? అని ఎదురు ప్రశ్నిస్తే ఆ 'గొర్లు' గొఱ్లుగా తిరగబడతాయి సుమా! ఈ వర్ణవ్యత్యయాన్ని మాండలికాలకు అన్వయిస్తూ ఎప్పుడో నేనుదాహరించిన వాక్యం గుర్తుకొస్తున్నది.

"గొఱ్లూ, బఱ్లూ చెఱ్లబడ్డయ్
మఱ్లేసుకనిరా"

'కనిపించిరి', 'చూపించిరి' అనే మాటల్లోని అనుస్వారం మాయమైపోయింది. 'చి' అనే వర్ణం ద్విత్వంగా మారిపోయింది. ఇలాంటి క్రియారూపాలు తెలంగాణంలోని అన్ని జిల్లాల్లో పరివ్యాప్తంగా ఉన్నాయి.

డబ్బు కాజేయడం అనే అర్థంలో సర్కారు ప్రాంతంలో డబ్బులాగుతాడు అని వాడుక. ఇక్కడ లాగడానికి గుంజడం ప్రచురంగా కనిపిస్తుంది.

ఉపన్యాసాలు తెగదంచుతూ ఉంటే దాన్ని 'ఊదరగొట్టడం' అంటారు. సివారు అంటే ఊరి పొలిమేర. ఈ పదం హిందీలో నుండి ఉర్దూలోకి వచ్చింది. గ్రామాధికారుల రికార్డుల్లో చోటు సంపాదించుకుంది.

ఈ పాటలో చివరి ముక్తాయింపు 'నల్లసీస లొడగొట్టిరి' అయిదేళ్లకోసారి అగుపించిన ఆ సాములు, 'మహాత్మా గాంధీకీ జై' అనడం, మద్యపాన నిషేధ ప్రస్తావన

చెయ్యడం మామూలే కదా! కల్లు తాగొద్దని వేదికలపైన ప్రవచించిన ఆ ప్రబోధకులు తెల్లవార్లూ ఆ వూరి పెద్దదొరగారింట్లో చేసిన పారాయణం 'నల్లసీసలు ఒడగొట్టడం'. తాటికల్లునూ, ఈతకల్లునూ తెల్లకల్లు అంటారు. కాచిన సారాను నల్లకల్లు అంటారు. విందుకు పిలిస్తే తెల్లదా? నల్లదా? అని అడిగి కొందరు వ్యంగ్య వైభవాన్ని వెలారుస్తారు. 'నల్లసీస' లంటే సారాసీసాలు. వెనకటి రోజుల్లో ఇప్పటి లాగా కల్లును సీసాల్లో అమ్మేవాళ్లు కాదు. కుండలతో, పటువలతో, లొట్లతో, బింకులతో అందించేవాళ్లు. కొందరు గ్లాసుల్లో, చిప్పల్లో తాగితే, కొందరు మోదుగాకులతో తాగేవాళ్లు. ఇప్పటికీ చెట్లకింద తాగేవాళ్లకు మోదుగాకులే పానపాత్రలు.

ఒడగొట్టడం అంటే 'ఖాళీ' చేయడం. 'ఒడిసిపోయింది' అంటే 'అయిపోయింది' – ఇది లోగడ చర్చించిన పదమే. అప్పుడే ఒడగొట్టినవా? అనేది వ్యవహారంలో ఉన్న మాటే.

ఈ పుస్తకంలో ప్రస్తావించిన మాండలిక పదాలు

అంబటాల్ల

అగడు

అగడుపడు

అద్దెమద్దెం

అలిష్ట

అసొంటి

ఇగరాడు, అగరాడు

ఇగురం

ఇయ్యేడు

ఉగ్గబట్టుకోవడం

ఉసిక

ఎండుగులాల్ల

ఎసర్లాల్ల

ఒడగొట్టు

ఒడిసిపొయె

ఒడుస్తలేదు

కనిపిచ్చిరి

కారటు

కైకిలి

క్రైత్కాలోడు

క్రైముదురు

కొత్తలు

గులాపోల్లం

గ్రైండ్ల

గ్రైరాల్ల

గొర్లు

గొ(లు

తల్వాలు

నల్లకల్లు

నల్లసీసలు

నానువాలు

నుడుగు

నువ్వద్ది

పట్నంల

పిల్లతొవ్వ

పుల్లెద్దు

పసులాల్ల

పయ్యెడ్లు

పొంటెజాము

పొదువంగనే

పోటువ

బంగరిద్దోడు

బర్లు

బ(లు

బాంచను

బిత్తిరిది

బీరిపోవు

మబ్బుల

మ(రేసుకొను

మస్కుల

మాయిల్లం

మాలేస్క

మూడొద్దులు

మొక్కులమైపోవు

మొగులు

యెవుసం

యెవుసాయం

వతుగ

శానేండ్లు

సవారిక(చం

సీటి గొట్టు

ఖంఆ

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు కొన్ని ప్రచురణలు

1.	ఆంధ్ర మహాభారతోపన్యాసములు	రూ.	100/-
2.	తెలుగు వాగ్గేయకారులు – అన్నమయ్య విలక్షణ వ్యక్తిత్వం	రూ.	70/-
3.	తెనుగు సాహితి	రూ.	36/-
4.	స్త్రీల రామాయణపు పాటలు	రూ.	36/-
5.	సమీక్షణం	రూ.	36/-
6.	పరిణతవాణి – 1,2,3,4,5,6 సంపుటాలు (36,45,60,65,60,150)	రూ.	370/-
7.	ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో విభిన్న ధోరణులు	రూ.	70/-
8.	ఇరివెంటి వ్యాసాలు	రూ.	30/-
9.	శాలివాహన గాథా సప్తశతీసారము	రూ.	15/-
10.	రాయప్రోలు రచనలు – తత్త్వవివేచన	రూ.	60/-
11.	తెలుగు సాహిత్యోద్ధారకులు	రూ.	40/-
12.	మల్లికా గుచ్ఛము	రూ.	8/-
13.	మన జాతినిర్మాతలు	రూ.	4/-
14.	సుమతి, వేమన, కృష్ణ శతకాలు	రూ.	24/-
15.	ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు స్వర్ణోత్సవ సంచిక	రూ.	50/-
16.	ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు వజ్రోత్సవ సంచిక	రూ.	250/-
17.	తెలంగాణాలో జాతీయోద్యమాలు	రూ.	10/-
18.	సంస్కృత పాఠవల్లరి	రూ.	4/-
19.	నా సాహిత్యోపన్యాసములు	రూ.	5/-
20.	గౌతమబుద్ధుడు – జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ	రూ.	3-60
21.	విమర్శకవతంసులు	రూ.	45/-
22.	మన దేశం – తెలుగుసీమ	రూ.	7/-
23.	మన నదులు – కృష్ణా గోదావరులు	రూ.	3/-
24.	మధురభక్తి – ముగ్ధభక్తి	రూ.	80/-
25.	ప్రాచీన కవిత	రూ.	10/-
26.	ప్రసంగ వ్యాసాలు	రూ.	5/-
27.	దశరూపక సారం	రూ.	5/-
28.	భారతీయ వాస్తు శిల్ప విజ్ఞానం	రూ.	2/-
29.	నా రేడియో ప్రసంగాలు	రూ.	5/-
30.	సాహిత్యానువాదం : సమాలోచనం	రూ.	60/-
31.	శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	రూ.	75/-
32.	తెలుగు రచన	రూ.	7/-
33.	ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర	రూ.	85/-
34.	సాహిత్య సోపానములు	రూ.	75/-
35.	మన హాస్యము	రూ.	100/-
36.	తెలుగు భాషా సాహిత్య వైశిష్ట్యం	రూ.	100/-
37.	వ్యాస గుళుచ్ఛం (1, 2 భాగాలు)	రూ.	130/-
38.	తెలంగాణలో తెలుగు సాహిత్య వికాసం	రూ.	150/-